

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA MATEMATIKY, FYZIKY A TECHNICKÉ VÝCHOVY

**KAŠPAR LADISLAV STEHLÍK, PLZEŇSKÝ ASTRONOM
PŘELOMU 16. A 17. STOLETÍ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Marie Mollerová

Učitelství pro střední školy, obor biologie a fyzika

Vedoucí práce: RNDr. Miroslav Randa, Ph.D.

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 11. dubna 2013

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala všem, kteří mě při psaní diplomové práce podporovali a věřili v její zdárný úspěch.

Poděkování patří zejména vedoucímu mé diplomové práce panu RNDr. Miroslavu Randovi, Ph.D., který mě k osobnosti Kašpara Ladislava Stehlíka přivedl a který mi byl po celou dobu jejího vytváření oporou a zdrojem nepřeborných informací. Dále bych ráda poděkovala Archivu města Plzně, zejména panu PhDr. Jaroslavu Doušovi za poskytnutí informací a materiálů o Kašparu Ladislavu Stehlíkovi, Národopisnému muzeu v Plzni a Národnímu archivu Ministerstva vnitra v Praze za poskytnutí kalendářů Kašpara Ladislava Stehlíka.

Poděkování patří i celé mé rodině, která mě při psaní diplomové práce a celého studia podporovala.

Originál zadání

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Astronomie na přelomu 16. a 17. století ve světě a u nás – stručná historie.....	9
2.1. Počátky astronomie – stručný vhled do historie astronomie	9
2.2. Stručná historie kalendáře	10
2.2.1. Egyptský kalendář	11
2.2.2. Mezopotámský kalendář.....	11
2.2.3. Židovský kalendář	11
2.2.4. Starý římský kalendář.....	11
2.2.5. Juliánský kalendář	12
2.2.6. Gregoriánský kalendář.....	12
2.3. Významné osobnosti astronomie ve světě v 16. a 17. století.....	13
2.3.1. Mikuláš Koperník.....	13
2.3.2. Tycho Brahe	14
2.3.3. Jan Kepler.....	15
2.3.4. Galileo Galilei	16
2.3.5. Isaac Newton	17
2.3.6. Giordano Bruno	18
2.4. Významné osobnosti astronomie u nás v 16. a 17. století.....	19
2.4.1. Michal Šúd ze Semanína (1490–1557).....	21
2.4.2. Cyprián Lvovský ze Lvovic (1514–1574).....	21
2.4.3. Václav Zelotýn z Krásné Hory (1532–1585)	22
2.4.4. Tadeáš Hájek z Hájku (1525–1600)	22
2.4.5. Petr Kodicyll z Tulechova (1533–1589)	23
2.4.6. Matyáš Gryll z Gryllova (1551–1611)	23
2.4.7. Bavor Rodovský z Hustiřan (1526–1592).....	24
2.4.8. Martin Bacháček z Nauměřic (1540–1612).....	24
2.4.9. Šimon Partlický ze Špitzberka (1588–1650).....	25
2.4.10. Jan Marek zvaný Markus Marci z Kronlandu (1595–1667)	25

2.4.11. Maria Schyrleus de Rheita (1604–1660).....	26
2.4.12. P. Vít Scheffer (1648–1717).....	26
2.5. Krátká historie kalendáře u nás a kalendáře vydávané u nás v 16. a 17. století.....	27
2.5.1. Cisioján.....	27
2.5.2. Planetář.....	28
2.5.3. Minuce.....	28
3. Život Kašpara Ladislava Stehlíka.....	30
3.1. Rod Stehlíků – úvod.....	30
3.2. Rod Stehlíků – Dětství Kašpara Ladislava Stehlíka.....	30
3.3. Kašpar Ladislav Stehlík – léta studií.....	32
3.4. Kašpar Ladislav Stehlík a jeho působení v Praze (Tycho Brahe).....	34
3.5. Kašpar Ladislav Stehlík, jeho žena a děti.....	36
4. Kalendáře vydané Kašparem Ladislavem Stehlíkem.....	38
4.1. Cesta za Stehlíkovými kalendáři.....	38
4.2. Obecný popis kalendářů.....	40
4.2.1. Porovnání dnešních kalendářů s kalendáři z 16. a začátku 17. století.....	40
4.2.2. Stehlíkovy kalendáře.....	41
4.2.3. Formát Stehlíkových kalendářů.....	47
4.3. Druhy kalendářů.....	47
4.4. Kalendáře hvězdářské.....	48
4.4.1. Popis hvězdářských kalendářů.....	48
4.4.2. Rozbor hvězdářských kalendářů.....	48
4.4.2.1. Hvězdářský kalendář na rok 1596.....	49
4.4.2.2. Pranostiky ve hvězdářském kalendáři na rok 1596.....	54
4.4.2.3. Hvězdářský kalendář na rok 1597.....	56
4.4.2.4. Pranostiky ve hvězdářském kalendáři na rok 1597.....	58
4.4.2.5. Svátky a významné dny ve hvězdářských kalendářích – porovnání s dnešními svátky.....	60
4.5. Kalendáře hospodářské.....	62
4.5.1. Popis hospodářských kalendářů.....	62

4.5.1.1. Hospodářský kalendář na rok 1602	63
4.5.1.2. Hospodářský kalendář na rok 1603	66
4.5.1.3. Hospodářský kalendář na rok 1604	70
4.5.1.4. Hospodářský kalendář na rok 1607	73
4.5.1.5. Hospodářský kalendář na rok 1609	76
4.6. Minucí neboli kalendáře s pranostikou psanou zvlášť mimo kalendářní část	78
4.7. Závěr	80
4.8. Resumé	81
4.9. Literatura	82
4.10. Přílohy	86

1 Úvod

Pro svoji diplomovou práci jsem si vybrala osobnost plzeňského astronoma a matematika Kašpara Ladislava Stehlíka. Toto téma jsem si vybrala, protože se jedná o téma z astronomie, která je mým koníčkem na amatérské úrovni, a také proto, že o Stehlíkovi není nikde moc podkladů a informací a jeho osobnost pro mě byla výzvou.

Cílem této práce bude nastínit si dobu přelomu 16. a 17. století z pohledu astronomie u nás a ve světě se zaměřením na osobnost Kašpara Ladislava Stehlíka. Zároveň půjde o nastínit života Stehlíka jako občana královského města Plzně a života Stehlíka jako astronoma. Ve své práci se pokusím rozebrat Stehlíkovo celoživotní dílo, tedy kalendáře jím vydávané, což by mělo být stěžejním prvkem celé mé diplomové práce.

2 Astronomie na přelomu 16. a 17. století ve světě a u nás – stručná historie

Naším úkolem zde nebude snaha popsat si celé dějiny astronomie, ale udělat si stručný vhled do této krásné a do jisté míry stále záhadné vědy, která provází člověka už od nepaměti. Tyto stručné poznatky nás pak zavedou k samotnému jádru mé diplomové práce, tedy k osobnosti méně známe, ale přesto pro nás velmi zajímavé – Kašparu Ladislavu Stehlíkovi.

2.1 Počátky astronomie – stručný vhled do historie astronomie

Není snad jiného oboru, který by měl tak spleť historii jako právě astronomie. Její dějiny jsou dějinami velikého zápasu lidského ducha a záhad vesmíru. Noční obloha lákala lidi od počátků lidské kultury a ani dnes nám nedá spát. Máme totiž stále co objevovat a je fascinující sledovat, jak se samotná astronomie vyvíjela a jakými leckdy trnitými cestami si při svém utváření musela projít do dnešní podoby, kde se její vývoj ani zdaleka nezastavuje.

Astronomie jako taková samozřejmě hned nebyla považována za samostatnou vědu. Dlouhou dobu splývala s mytologií. Byla oporou pro teology a hvězdoporce. Trvalo tisíce let, než se dostala na úroveň vážené vědy, která je schopna poskytnout lidem krásnou a předsudky neposkvřněnou pravdu o světě, který nás obklopuje.

Zde bych si dovolila citovat úryvek z Dějin astronomie Rudolfa Žanty.

„Projít dějinami astronomie znamená projít cestami lidského zápasu o poznání, prožití jeho vítězství i porážky, stoupati z temna k světlu, poznati trpělivé, nenáročné badatele, obětující svůj život veliké žízni po čistém věděni, promluvit si s veleduchy, jichž zázračný génius dovedl vrhnouti zářící pochodeň poznání do nekonečných oblastí prostoru.“¹

Pokusit se zjistit, kde u kterého národa či v jaké době se objevily první náznaky astronomie, je jako hledání jehly v kupce sena. Jediné, co si můžeme dovolit tvrdit, je to, že hvězdářství jako takové patří k nejstarším vědám.

¹ Rudolf Žanta, *Dějiny astronomie*, Praha 1931, str. 6.

Astronomie vznikla z praktické potřeby člověka. Astronomie nám tak poskytla rozdělení dne na hodiny, týdnů na dny, měsíců na týdny, stanovení zeměpisné šířky a délky to vše nám poskytla. Člověk si potřeboval srovnat svůj život podle pravidelného střídání ročních období, rozdělit si rok, den. Právě pohyb nebeských těles byl člověku jakýmsi prvním kalendářem, který ho naučil astronomii. Kalendář se tak stal jedním z nejvýznamnějších odrazů astronomie v praktickém životě lidí.

2.2 Stručná historie kalendáře

Nejpřirozenější jednotkou, podle které člověk členil čas, byl den. Každý národ den počítal jinak, například Řekové počítali den od večera do večera, Makedonci od rána do rána a Římané od půlnoci do půlnoci. Ale dělit takto čas nebylo moc praktické. Později se ukázalo praktičtější dělit čas na týdny a následně na měsíce.

Každý národ si určoval jiný způsob měření času. Některé národy využívaly oběh Země kolem Slunce, a tak vznikly kalendáře solární. Jiné národy využívaly oběh Měsíce kolem Země a výsledkem byly kalendáře lunární. Převážná většina kalendářů však byla lunisolárního typu. Musely se vyrovnávat rozdíly mezi lunárním a solárním kalendářem, aby se přiblížily k průměrné délce roku 365,25 dnů.

Další problém byl i se stanovením začátku nového roku. Například v Athénách začínal nový rok v polovině července, v Římě rok původně začínal prvním březnem a islámské země za počátek kalendáře stanovily cestu proroka Mohameda z Mekky do Medíny. My si zde vyjmenujeme jen několik základních typů kalendářů.²

² Přemysl Paichl, *Čas a kalendář*. [online]. [vid. 20. 01. 2012]. Dostupné z: <http://www.paichl.cz/paichl/knihy/Kalendar.htm>

2.2.1 Egyptský kalendář

Tento kalendář rozděloval rok na 12 měsíců a na 3 období. Měsíc měl 30 dnů a celý rok byl doplňován 5 dny. Jedná se o nejstarší známý kalendář, kde počátky měsíců byly určovány z astronomických pozorování. Jednalo se o solární kalendář a Egyptanům sloužil pro přesné stanovení doby záplav v povodí Nilu.

2.2.2 Mezopotámský kalendář

Rok byl sestaven do 12 měsíců po 29 a 30 dnech a začínal měsícem nisanu za jarní rovnodennosti. Pro korekci se do něj čas od času vsouval třináctý měsíc. Starobabylonský kalendář dělil rok na měsíce po 29 a 30 dnech. K vyrovnání délky roku se přidával 13. měsíc vždy třikrát za 8 let, později 7krát za 19 let. V případě mezopotámského kalendáře se nejprve jednalo o lunární později o lunisolární kalendář.

2.2.3 Židovský kalendář

Rok měl a dodnes má 365 dnů a byl dělen na 12 měsíců po 30 nebo 29 dnech. Chybějící dny do počtu 365, tedy do solárního roku, se doplňovaly přidáním přestupného měsíce 7krát během 19 let. Židovský kalendář je lunisolární.

2.2.4 Starý římský kalendář

Rok původně obsahoval pouze 10 měsíců a začínal měsícem, který byl zasvěcen bohu války Martovi. Odtud se pak měsíc pojmenoval Martius. Dále následovaly měsíce Aprilis, Maius, Junius (tyto měsíce jsou pojmenovány po bozích) a pak následovaly očíslované měsíce Quintilis, Sextilis, Septembris, Octobris, Novembris a Decembris.

Později byly králem Numou Pompiliem přidány další dva měsíce Januarius a Februarius. Tímto srovnáním se kalendář dostal k dnešní dvanáctiměsíční podobě.

Tento kalendář se ale lišil v počtu dnů u jednotlivých měsíců. Většina měsíců měla 29 dní, jen 4 měly 31 dní a Februarius dokonce 28 dní. Celkově měl tedy rok 355 dní.

Postupně se zavedl ještě přestupný měsíc Mercedonius, který měl dorovnat počet dní. Střídavě měl 22 a 23 dnů a vkládal se každý druhý rok. Starý římský kalendář je lunární.

2.2.5 Juliánský kalendář

Vycházel ze starého římského kalendáře, který byl zaveden císařem Gaiem Juliem Caesarem. Tento kalendář obsahoval 4 měsíce po 30 dnech a 7 po 31 dnech. A každý čtvrtý rok byl počítán jako přestupný.

Na počest císaře se šestý měsíc přejmenoval na Julius a celý kalendář začal být označován jako juliánský. Zároveň byl po Nikájském koncilu roku 325 n.l. uzákoněn jako jediný kalendář pro křesťanský svět. Jedná se o kalendář solární.

2.2.6 Gregoriánský kalendář

Tento kalendář srovnal početní nesrovnalost v délce roku v juliánském kalendáři a je užíván dodnes. Gregoriánský kalendář zavedl papež Řehoř XIII. v roce 1582 jako reformovaný předchozí kalendář juliánský. Rok trvá 365,2425 dne. Gregoriánský kalendář je solární.

2.3 Významné osobnosti astronomie ve světě v 16. a 17. století

Naším cílem v této kapitole nebude si vyjmenovat všechny osobnosti astronomie v období 16. a 17. století, ale zaměříme se na ty nejvýznamnější osobnosti³ té doby a na převratné novinky, které přinesly jejich objevy a které byly další hybnou silou v utváření astronomie.

2.3.1 Mikuláš Koperník

Mikuláš Koperník se narodil 19. února 1473 v Toruni v rodině zámožného kupce a městského radního. Stal se významným astronomem, matematikem, právníkem, stratégem a lékařem.

Koperník dal astronomii a i lidem nový pohled nazírání na svět. Koperník totiž „Zemí pohnul a Slunce zastavil“.

Koperník stanovil délku tropického roku s chybou pouze 28 sekund. Když v roce 1516 lateránský koncil uvažoval o opravě kalendáře, byl Koperník požádán o radu. Ale on odmítl spolupracovat na opravě kalendáře, jelikož podle něj nebyla délka tropického roku ještě zcela přesně určena.

Jeho největší přínos ale spočíval ve zkoumání, zda je správná geocentrická (Země je středem vesmíru a všechna nebeská tělesa krouží kolem ní) či heliocentrická (Slunce je středem vesmíru a sluneční soustavy a všechna nebeská tělesa krouží kolem něj) představa uspořádání vesmíru. Koperník ve svých úvahách postavil Slunce do středu sluneční soustavy a uvedl Zemi do pohybu i rotace. Tímto krokem se tedy stal zastáncem heliocentrismu. Zcela zásadním rokem v jeho životě byl rok 1543, kdy v Norimberku vychází tiskem jeho dílo *Šest knih o obězích nebeských sfér*. Zde podal důkazy, že právě Slunce je středem vesmíru, nikoliv Země, a že Země obíhá spolu s dalšími planetami kolem Slunce. Dále stanovil (vycházel z kulového tvaru Země), že se Země kolem své osy otočí jednou za 24 hodiny a kolem Slunce oběhne za jeden rok.

Teprve o 80 let byla Koperníkova teze potvrzena Janem Keplerem.

³ Rudolf Žanta, *Dějiny astronomie*, Praha 1931.

2.3.2 Tycho Brahe

Tycho Brahe se narodil 14. prosince 1546 v Knudstrupu, který tehdy náležel k Dánsku a dnes je součástí Švédska. Jeho rodina patřila ke starému šlechtickému rodu. Nejprve začal studovat práva. Ovšem jeho zaujetí získala astronomie po úplném zatmění Slunce 21. srpna 1560. Nejvíce ho nadchla myšlenka, že se nebeské úkazy dají spočítat. Zpočátku si sám vyrobil jednoduché nástroje na pozorování oblohy. Na evropských univerzitách ve Wittenbergu, Basileji, Augsburgu a Rostocku studoval alchymii, astrologii a lékařství.

Roku 1572 se v Cassiopei objevila jasná hvězda, která na obloze svítila až do roku 1574. Brahe využil měření z různých míst Země a přispěl tím k revizi názorů na stavbu kosmu. Dle Braha byla nejcennější měření z Prahy, od českého učenice a přírodovědce Tadeáše Hájka z Hájku. S Hájkem se pak v roce 1575 setkali na korunovaci Rudolfa II. v Řezně.

Roku 1576 byl Brahemu nabídnut ostrov Hven dánským králem Bedřichem II., jenž byl sám vášnivým astronomem. Zřídil mu zde i na tu dobu velkolepou hvězdárnu s patřičným vybavením. Tato hvězdárna byla pojmenována Uranienburg. Brahe byl nejlepším a nejpřesnějším pozorovatelem své doby. Nekladal největší důraz na umístění hvězdy na obloze, ale zejména na správné zjištění doby jednotlivých úkazů. Jeho snahou bylo sestavit nový katalog hvězd. Vytvořil katalog 777 hvězd. Po smrti krále Bedřicha II. byl Brahe nucen opustit Hven, jelikož veškerá výzkumná činnost byla financována z královské pokladny a smrtí krále přišel o mecenáše. Později pobýval u Jindřicha z Rantzova, který Braha doporučil do Prahy jako dvorního astronoma. V té době byli Brahe a Kepler pozváni do Prahy Tadeášem Hájkem z Hájku, českým astronomem, matematikem a osobním lékařem císařů Maxmiliána II. a Rudolfa II.. Ovšem jejich spolupráce netrvala dlouho, jelikož Hájek rok po příjezdu Braha umírá.

Roku 1599 se Brahe vydal na cestu do Prahy. Praha ale nebyla zrovna vhodným místem pro pozorování oblohy, a tak mu byla císařem nabídnuta tři místa pro zřízení observatoře. Brahe si zvolil Nové Benátky. Vytvořil zde skupinu pozorovatelů, čímž se spustila výborná spolupráce astronoma matematika (Kepler) a astronoma pozorovatele (Brahe). Největším přínosem Braha bylo, že byl systematickým shromažďovatelem přesných fakt.

Brahe ale v Praze dlouho nesetřval, zemřel 24. října 1601.

2.3.3 Jan Kepler

Jan Kepler se narodil 27. prosince 1571 v městečku Weil der Stadt na okraji Schwarzwaldu nedaleko Stuttgartu. Byl slavným astronomem, významným astrologem a matematikem.

Kepler studoval univerzitu v Tübingenu. Jeho učitelem astronomie byl Michael Mästlin (objevitel zlatého řezu), který byl zastáncem Koperníkových heliocentrických představ uspořádání vesmíru a s těmito představami seznámil i Keplera.

Kepler dlouho v rodné vlasti nepobyl a roku 1600 odešel do Prahy. Zde se stal spolupracovníkem slavného astronoma Tychona Brahe. Bez Braheových přesných pozorování by Kepler těžko došel ke svým zákonům. V Praze strávil Kepler 12 let a po smrti Brahe v roce 1601 se stal jeho nástupcem u dvora, tj. císařským matematikem a astrologem.

V roce 1609 formuloval Kepler své první dva zákony, kterými se řídí pohyb planet, a stal se tak zakladatelem nebeské mechaniky. Třetí zákon byl formulován v roce 1619 v Linci.

1. Keplerův zákon

Planety obíhají kolem Slunce po eliptických drahách málo odlišných od kružnic, v jejichž jednom společném ohnisku je Slunce.

2. Keplerův zákon

Obsahy ploch opsaných průvodičem planety za jednotku času jsou konstantní.

3. Keplerův zákon (1619 v Linci)

Poměr druhých mocnin oběžných dob dvou planet se rovná poměru třetích mocnin hlavních poloos jejich trajektorií.

Johannes Kepler zemřel 15. listopadu 1630 v Řezně.

2.3.4 Galileo Galilei

Galileo Galilei se narodil 15. února 1564 v italském městě Pisa. Otec z něho chtěl mít lékaře, a tak Galilei začal studovat medicínu. Díky rodinnému příteli Ostiliu Riccimu, který vyučoval matematiku, se Galilei vzdal studia medicíny a později začal studovat matematiku, fyziku a astronomii.

V roce 1589 získal Galilei místo profesora matematiky v Pise. Pro své studenty dělal velmi neobvyklé přednášky na svou dobu, jelikož je doplňoval pokusy. Například ze šikmé věže pouštěl dvě kovová tělesa o různé hmotnosti. Přesto obě dopadla na zem ve stejný okamžik. Došel k závěru, že dráha pádu tělesa je přímo úměrná druhé mocnině pádu tohoto tělesa.

V roce 1592 přijal místo profesora matematiky na univerzitě v Padově a strávil zde 18 let. Před rokem 1609 zkonstruoval svůj dalekohled a jako první člověk pozoroval díky tomuto dalekohledu nebeskou oblohu. Objevil čtyři Jupiterovy měsíce, skvrny na Slunci a krátery na Měsíci. Později se stal zastáncem Koperníkovy heliocentrické představy uspořádání vesmíru a církví byl donucen své názory odvolat.

Galileo Galilei zemřel 8. ledna 1642 ve Florencii.

2.3.5 Isaac Newton

Isaac Newton se narodil v roce 4. ledna 1643 ve vesničce Woolsthorpe v anglickém hrabství Lincolnshire. Bezesporu je považován za jednoho z nejvýznamnějších vědců v dějinách lidstva.

Na Trinity College v Cambridgi studoval matematiku, fyziku, teologii a klasické jazyky.

Newton se zabýval mimo jiné také optikou. V různých pokusech dokázal, že bílé světlo je směsicí všech barev duhy. Newton také později učinil pečlivý rozbor důsledků zákonů odrazu a lomu světla. Na základě všech těchto zákonů a získaných poznatků v roce 1668 zkonstruoval a postavil první zrcadlový hvězdářský dalekohled.

Největší význam Newtona spočívá ve formulaci jeho tří pohybových zákonů a gravitačního zákona.

1. Newtonův pohybový zákon – zákon setrvačnosti

Každé těleso setrvává v klidu nebo v rovnoměrném přímočarém pohybu, dokud není přinuceno silovým působením jiných těles tento stav změnit.

2. Newtonův pohybový zákon - zákon síly

Velikost zrychlení tělesa, na které působila nějaká síla, je přímo úměrná velikosti výslednici sil působících na těleso a nepřímo úměrná hmotnosti tělesa.

3. Newtonův pohybový zákon - zákon akce a reakce

Dvě tělesa na sebe vzájemně působí stejně velkými silami opačného směru, které zároveň vznikají a zanikají.

Gravitační zákon

Newtonův gravitační zákon předpokládá, že mezi dvěma hmotnými objekty působí přitažlivá síla nepřímo úměrná kvadrátu vzdálenosti objektů a přímo úměrná jejich

hmotnostem: $F = G \cdot \frac{m_1 \cdot m_2}{r^2}$.

Isaac Newton zemřel v roce 1727 a je pochován ve Westminsterském opatství.

2.3.6 Giordano Bruno

Giordano Bruno se narodil asi roku 1548 v Nole.

Od svých 11 let studoval latinskou školu a později neapolskou univerzitu. Jeho matka si ale nemohla dovolit živit syna na škole, a tak Bruno odešel do dominikánského kláštera sv. Dominika v Neapoli. V roce 1572 byl vysvěcen na kněze a byl poslán studovat na neapolskou univerzitu teologii. Na škole vydržel tři roky, ale nestudoval zde jen teologii, ale i církví zakázané spisy Koperníka, ...

Po návratu do kláštera u něj byly zakázané spisy objeveny a hrozila mu inkvizice.

Proto raději klášter opustil v roce 1576 a vydal se na cesty po Evropě. Po Evropě cestoval až do roku 1588, kdy odešel do rudolfínské Prahy. Čekal, že by zde mohl přednášet na univerzitě, ale nic takového se nestalo a zklamaný Bruno Prahu o 6 měsíců později opustil.

Veřejně se začal věnovat magii a tou byl lehce trnem v oku církvi. Byl pozván do Benátek hrabětem Giovanim Mocenigem, jenž byl velikým obdivovatelem magie. Hrabě Mocenigo s Brunem rád a často diskutoval, a 22. května 1592 Bruna udal. Bruno byl ale zatčen a vyslýchán inkvizicí. Následně byl předán do Říma a zde byl dalších 8 let vyslýchán a mučen. Během procesu se Bruno přihlásil ke tvrzením, z nichž byl obviňován, ale odmítl je uznat za kacířská. Bruno byl ve svých názorech dosti smělý na svoji dobu. Tvrdil, že každá hvězda musí být buď Sluncem, nebo oběžnicí. Další jeho myšlenkou byla představa více světů a nekonečného počtu slunečních soustav.

8. února 1600 byl devíti kardinály v čele s kardinálem Bellarminem, který později soudil i Galilea Galileiho, odsouzen k trestu smrti.

Giordano Bruno byl upálen 17. února 1600.

2.4 Významné osobnosti astronomie u nás v 16. a 17. století

Astronomie v 16. a 17. století u nás je velmi úzce spojena s vydáváním kalendářů, k nimž se dostaneme v dalších částí práce. Celkově u nás i ve světě rostly poznatky o pohybech Země a planet, které se ale řídily geocentrickou představou uspořádání vesmíru, a vznikaly tak velmi zajímavé konstrukce hodin a orlojů. V roce 1410 byl zkonstruován pražský orloj, který je považován za největší mistrovské dílo svého druhu ve světě. Autorství orloje není zcela jednoznačné. Jako možný autor orloje je uváděn astronom Jan Ondřejův z Hradce Králové, zvaný Šindel. Orloj byl podrobně popsán Janem Táborským z Klokotské Hory (1500–1572)⁴.

V téže době byl nejspíše zkonstruován i orloj v Olomouci, jehož autor, stejně jako ten u toho pražského orloje, není zcela přesně znám. Snad by jeho autorem měl být Antonín Pohl.

Následující sled událostí si dovolím lehce zestručnit. Mají sloužit jen k nástinu dané doby, nikoliv k jejímu podrobnému popisu. Nejsou totiž naším stěžejním tématem, tím je Kašpar Ladislav Stehlík.

V 15. století vzniklo několik vynálezů, které začaly postupně a lehce nabourávat představu geocentrického uspořádání vesmíru. Zasloužil se o to vynález knihtisku v první polovině 15. století. Snáze se tak mohly šířit vědecké poznatky.

⁴ Obrázek Orloje a Jana Táborského – zdroj www.orloj.eu

Nejdůležitějším mezníkem v dějinách astronomie byl rok 1543. Byl to rok, kdy Mikuláš Koperník vydal své dílo *De revolutionibus orbium coelestium libri VI*, ve kterém odůvodnil svoji heliocentrickou představu uspořádání vesmíru.

Další ranou geocentrické představě bylo objevení nové hvězdy Tychonem Brahe v souhvězdí Cassiopeie v roce 1572. Padla tak představa mnohých astronomů v neproměnnost a věčnost nebe.

Celkově se astronomie u nás v té době těšila veliké přízni. O významných osobnostech a jejich počinech se zmíníme v dalších částech práce.

Další zvrat v dějinách astronomie na našem území představovala i porážka na Bílé hoře v roce 1620. Veškerá astronomická věda byla pěstována v klášterních školách a na jezuitské univerzitě. Vše se téměř vrátilo do starých kolejí, tedy hlásal se návrat ke geocentrické představě uspořádání vesmíru. Slavné Koperníkovu dílo bylo zakázané a tak tomu zůstalo až do roku 1835. Samozřejmě se i mezi lidmi našli tací, kteří se snažili hlásat opak, ale byli jezuity potlačeni a odstraněni do ústraní.

Později i jezuitům došlo, že nemohou udržet představu geocentrismu, a tak tolerovali některé kompromisní teorie. Jednou z nich byla i teorie Tychona Brahe, podle níž sice planety obíhají kolem Slunce, ale to i s Měsícem obíhá kolem Země. I přes to všechno byl vliv jezuitů tak silný, že spousta významných osobností raději odcházela do ciziny. Nemůžeme se proto divit, že konec 17. a počátek 18. století znamenal úpadek astronomické činnosti u nás a to v takové míře, že málem zanikla zcela. Její obrození přišlo až v polovině 18. století, kdy jezuité v Praze zřídili vysokou hvězdárenskou věž vévodící nad Klementinem.

Nyní bychom si udělali krátký vhled mezi významné osobnosti astronomie té doby u nás. Rozhodně zde nevyjmenujeme všechny významné osobnosti, protože ne o všech se nám dochovaly nějaké zmínky. Zmíníme zde jen pár nejznámějších⁵.

⁵ Hubert Slouka, *Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška*, Praha 1952.

2.4.1 Michal Šúd ze Semanína (1490–1557)

Michal Šúd byl zejména známý svými minucemi astrologického, astronomického a lékařského obsahu, které vydával od roku 1520. Dal jim nový tvar i formát a rozšířil je o pranostiky na celý rok.

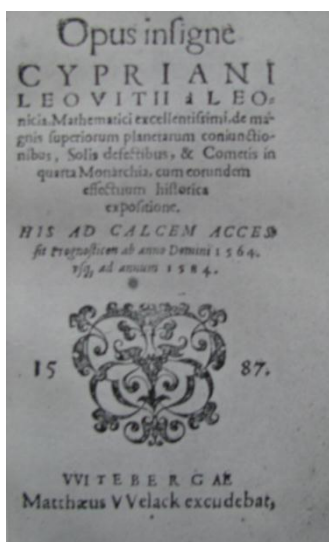
Narodil se v Litomyšli a byl děkanem fakulty svobodných umění v Praze.

Na obrázcích znak Šúda a jeho minucí⁶.

2.4.2 Cyprián Lvovický ze Lvovic (1514–1574)

Cyprián Lvovický byl hvězdářem českého původu, který se proslavil i za hranicemi své rodné země. Byl známý pod jménem Leovitius a Leovitia. Za svého života se stal profesorem matematiky a astronomie v Lavinkách nad Dunajem a zde byl také jmenován matematikem a astronomem vévody bavorského Jindřicha Otty.

Vydal opravené tabulky Regiomontanovy, v nichž uvedl zatmění Měsíce a Slunce na dalších 50 let. Prorokoval také konec světa na rok 1584. Lvovický se znal také s Tychonem Brahe, který si ho jako významného hvězdáře velmi vážil.

Na obrázku je titulní list nejvýznamnějšího díla Lvovického o konjunkci planet⁷.

⁶ Hubert Slouka, *Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška*, Praha 1952, str. 47.

2.4.3 Václav Zelotýn z Krásné Hory (1532–1585)

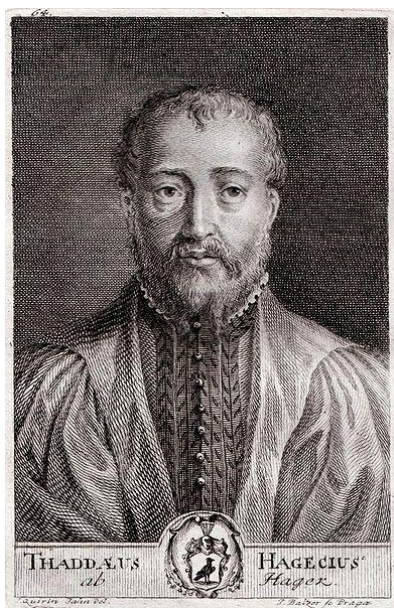
Václav Zelotýn byl profesorem matematiky a hvězdářství na pražské univerzitě.

Za jeho života se objevila na obloze již výše zmíněná nová hvězda v souhvězdí Cassiopei. Václav Zelotýn se snažil zachránit myšlenku geocentrismu ve spise „*Křesťanské, potřebné a pobožné napomenutí a uvažování nové té a zázračné hvězdy, kteráž pod hvězdnatost Kassiope se okazovala*“.

Vydával nejstarší doposud známé hvězdářské kalendáře k psaní, zejména na rok 1572, 1574 až 1577, 1582 a 1583.

2.4.4 Tadeáš Hájek z Hájku (1525–1600)

Tadeáš Hájek z Hájku se narodil v Praze a jako první u nás byl stoupencem Koperníka u nás a snažil se dokazovat jeho heliocentrickou představu uspořádání vesmíru.

Hájek zahájil svoji astronomickou činnost vydáváním kalendářů, které doplnil astrologickou předpovědí a základními údaji o polohách planet vzhledem k Praze a Vídni.

Byl si velmi dobře vědom nutnosti přesného pozorování, díky němuž je možné zajistit pokrok astronomie. Pilně pozoroval novou hvězdu v souhvězdí Cassiopei.

Jeho velkým počinem bylo i to, že organizoval příchod Tychona Brahe do Prahy v roce 1599.

Obrázek Tadeáše Hájka z Hájku⁸.

⁷ Hubert Slouka, *Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška*, Praha 1952, str. 55.

⁸ Hubert Slouka, *Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška*, Praha 1952, str. 59.

2.4.5 Petr Kodicyll z Tulechova (1533–1589)

Petr Kodicyll byl ve své době oblíbený zejména pro svoje minuce.

Zajímavé astronomické úkazy byly v jeho kalendářích oznamovány jednostrannými foliovými plakáty s verši. Některé jeho plakáty se dochovaly dodnes.

Na obrázku titulní list spisu Kondicylla o kometě z května 1582⁹.

(Kondicyll)

(Gryll)

2.4.6 Matyáš Gryll z Gryllova (1551–1611)

Matyáš Gryll byl profesorem pražské univerzity.

Zajímal se zvláště o komety. V roce 1578 vydal spis „*O kometách kdy a kterých let se ukazovaly a jaké účinky a proměny ve světě s sebou přinášely, z rozličných historií sebráno*“, který je přehledem komet objevených od roku 646 př. n. l. až do roku 1577. Matyáš Gryll považoval komety za zázračná boží znamení.

Na obrázku titulní list Gryllova spisu z roku 1578¹⁰.

⁹ Hubert Slouka, *Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška*, Praha 1952, str. 70.

¹⁰ Hubert Slouka, *Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška*, Praha 1952, str. 78.

2.4.7 Bavor Rodovský z Hustiřan (1526–1592)

Bavor Rodovský byl český šlechtic, astrolog, astronom, ale především alchymista. Rodina ale neměla moc peněz a on se vzdělával sám. Naučil se německy, latinsky, matematiku, astronomii, filozofii, ale hlavně alchymii.

Vliv alchymie se u Bavora Radovského projevil v jeho astrologickém kalendáři.

Působil u různých příznivců alchymie. Nejdříve u Viléma z Rožmberka a později v Praze u Rudolfa II.

Na obrázku Bavor Radovský z Hustiřan a titulní list jeho kalendáře¹¹.

2.4.8 Martin Bacháček z Nauměřic (1540–1612)

Martin Bacháček byl rektorem na Karlově univerzitě v Praze. Zde přednášel matematiku a astronomii. Byl blízkým přítelem Tychona Brahe a Jana Keplera.

S Keplerem konal astronomická pozorování na jednoduché hvězdárně, kterou měl postavenou na zahradě svého domu.

Během svého života vydával zejména kalendáře.

¹¹ Hubert Slouka, *Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška*, Praha 1952, str. 76.

2.4.9 Šimon Partlický ze Špitzberka (1588–1650)

Po bitvě na Bílé hoře odchází Šimon Partlický do vyhnanství. Sestavoval horoskopy a vydal celou řadu kalendářů.

Na obrázku Šimon Partlický a titulní list jeho spisu *Tractatus cometographicus*¹².

(Partlický a jeho spis)

(Jan Marek)

2.4.10 Jan Marek zvaný Markus Marci z Kronlandu (1595–1667)

Jan Marek byl hvězdářem, fyzikem, matematikem, lékařem a filozofem. Na pražské univerzitě přednášel lékařství. Byl také rektorem Karlovy univerzity a profesorem lékařské fakulty.

Jeho významný počín v astronomii ležel ve vydání spisu o určování délek, jenž byl důležitý pro námoří plavby.

Formuloval zákony rázu dvou těles a konal pokusy s kyvadlem. Ještě před Newtonem objevil prismatické rozložení bílého světla v jeho barevné složky. Toto spektrum nazval „*iris trigonia*“. Je považován za zakladatele spektroskopie.

Na obrázku Jan Marek¹³.

¹² Hubert Slouka, *Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška*, Praha 1952, str. 140.

¹³ Hubert Slouka, *Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška*, Praha 1952, str. 142.

2.4.11 Maria Schyrleus de Rheita (1604–1660)

Maria Schyrleus původně známý jako Šírek z Reity byl astronomem a optickým konstruktérem.

Postavil Keplerův dalekohled a zavedl mezi objektiv a okulár spojnou čočku, která převracela obrácený obraz vytvořený původním Keplerovým dalekohledem.

Šírek zavedl do optiky termíny objektiv a okulár.

Pozoroval astronomické úkazy a snažil se je vysvětlit. Byl prvním, kdo tvrdil, že i ostatní planety se otáčejí kolem svých os. V působení Měsíce shledával hlavní příčinu odlivu a přílivu.

2.4.12 P. Vít Scheffer (1648–1717)

Vít Scheffer byl jezuita a byla jím vydána zajímavá astronomická kniha. Byla to u nás první práce, která podrobně pojednávala o mytologickém významu jednotlivých souhvězdí.

Na obrázku titulní rytina díla Víta Scheffera o mytologických významech souhvězdí¹⁴.

¹⁴ Hubert Slouka, *Astronomie v Československu od dob nejstarších do dneška*, Praha 1952, str. 159.

2.5 Krátká historie kalendáře u nás a kalendáře vydávané u nás

v 16. a 17. století

Už Slované prý měli používat lunisolární kalendář, ovšem to nelze s určitostí tvrdit. Jediné, co můžeme s určitostí tvrdit, je to, že všichni od nepaměti nějaký kalendář používali. Zpočátku to byly kalendáře, které se uchovávaly v pamětech, a nebo byly ručně psané.

Rozšiřování kalendářů nastalo až s vynálezem knihtisku v roce 1444.

První český kalendář byl vytištěn Mikulášem Štětinou v Plzni asi v roce 1448. Štětina byl ale známý pod pseudonymem Bakalář. Mezi jeho díla patřil kalendář zvaný *Minuci a Lékařství užitečné a výborné proti nakažlivému povětrí a proti moru*.

Ovšem ve Vimperku si snažili připsat prvenství k prvnímu tištěnému kalendáři nejen u nás, ale i v Evropě. Nikde se nedochovaly záznamy, které by s určitostí ukázaly, kde byl skutečně první kalendář vytištěn.

Kalendáře dříve tvořily nejpodstatnější část lidové literatury. Pro lidi bylo grafické znázornění roku, měsíců, týdnů a dnů velmi přehledné. Navíc toto znázornění bývalo spojeno s astrologickými a astronomickými informacemi.

2.5.1 Cisioján

Jako první byl na našem území proslaven cisioján. Byla to středověká mnemotechnická pomůcka k zapamatování dat svátků.

Cisioján obsahoval na každý měsíc roku dvouverší, a to s takovým počtem slabik, kolik jich má příslušný měsíc. Charakteristická slabika nepohyblivého svátku je na tolikátém místě dvouverší, na kolikátý den v měsíci svátek připadá.

Původně byly psány v latině, ale pak i v jazycích příslušného národa, kde se vydávaly.

Pro představu si zde ukážeme pár českých cisiojánů¹⁵.

Leden - Ochtáb dal prvý křest, tu se nám všem stala chvála i čest; Anton a Šeb s Nětú vrtie Pavlem pod boží přetú.

Únor - Již Hrom Blažej Hat šli spolkem do Školy zpívat; Valentin tu běše drže Petr stól Macka učeše.

¹⁵ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Cisiojan>

Nejslavnějším cisiojánem u nás je ten na pražském orloji. Na kalendářní desce pražského orloje jsou slabiky uvedeny zcela na okraji. Je zde napsán jeden z českých cisiojánů, staročeský z druhé poloviny 16. století. Uvedení cisiojálu na orloji je zásluhou městského archiváře K. J. Erbena.

Pro ukázkou si zde napíšeme prosincovou část cisiojálu.

Po sněhu Bára s Mikulášem šla, v noci Lucka len předla, pověděl Tomáš trestán:
Narodil se Kristus Pán.

2.5.2 Planetář

Postupem času zejména v 15. století se do cisiojánů začaly přidávat kromě veršů pro datování dnů také jiné údaje, které měnily jeho podobu v novou formu kalendáře, tzv. planetář.

Do planetářů se hodně přidávala zdravotnická ponaučení, jelikož se tehdejší medicína dosti opírala o astrologii.

2.5.3 Minuce

Minuce byl zkrácený latinský název pro „*minuatio sanguinis*“. V překladu *Vybrání časové ku pouštění krve*. Minuce byly druhem kalendářů s hvězdářskými záznamy a s označením dnů, které byly vhodné k pouštění žilou.

Pouštění žilou bylo odebrání malého množství krve, jehož cílem bylo léčení či prevence onemocnění. Původ této metody je připisován Galénovi. Byl totiž rozšířen názor, že zdraví pacienta souviselo s rovnováhou tělních tekutin. Používání této metody přetrvalo až do konce 19. století. Z pohledu současné medicíny nebyla tato metoda vhodná ve všech případech, kde se užívala. Pomáhala jen někdy a v ostatních případech pacientovi škodila.¹⁶

První česká minuce byla vydána v roce 1485 Místrem Vavřincem z Rokycan.

S minucemi úzce souvisela kalendářní tvorba. Kalendáře byly vydávány ve formátu nástěnném, fóliovém i knižním.

¹⁶ http://www.wikiskripta.eu/index.php/Pou%C5%A1t%C4%Bn%C3%AD_%C5%BEilou

Od roku 1602 byly v Plzni vydávány kalendáře Kašparem Ladislavem Stehlíkem¹⁷.

V jeho kalendářích jsou zapsané pranostiky pro jednotlivé měsíce. Tyto pranostiky dávaly rady pro léčení, pročišťování a také rady pro léčbu pouštění žilou.

Z pozorování planet a jejich postavení na obloze se stanovovala diagnóza. Každá planeta měla vliv na jiný tělesný orgán – Saturn poškozoval slezinu, Mars škodil žluči, Venuše ovlivňovala ledviny, Jupiter játra, ...

Zde se nebudeme zabývat podrobnějším rozбором Stehlíkových kalendářů. Této tematice bude věnována další část práce.

Stehlík ale nebyl jediným autorem kalendářů. Mohli bychom si zde jmenovat některé další autory – Václav Zelotýn z Krásné Hory, Bavor Rodovský z Hustiřan, Petr Kodycill z Tulechova, Tadeáš Hájek z Hájku, Martin Bacháček z Nauměřic, ...

V 17. století postupně mizí rozdíl mezi minucemi a kalendářem. Získaly společný ráz podoby almanachu a vzhledem se přiblížily našemu dnešnímu diáři.

Tímto vzhledem do historie astronomie na přelomu 16. a 17. století jsme se dostali k samotnému jádru mé práce, tedy k osobnosti Kašpara Ladislava Stehlíka, jemuž bude věnován zbytek práce. Nejprve se seznámíme se Stehlíkovým životopisem a na konci rozebereme Stehlíkovy kalendáře.

¹⁷ Přemysl Paichl, *Čas a kalendář*. [online]. [vid. 20. 01. 2012]. Dostupné z: <http://www.paichl.cz/paichl/knihy/Kalendar.htm>

3 Život Kašpara Ladislava Stehlíka

3.1 Rod Stehlíků – úvod

Rod Stehlíků pochází z Plzně, žili zde už od založení Plzně v roce 1295 až do roku 1881 (tento rod roku 1880 vymírá po meči a roku 1881 po přeslici)¹⁸. Ve své době to byl velmi vážený rod. Stehlíkovi se podíleli na správě města, v jejich řadách byli dva primátoři, deset radních a spousta dalších více či méně významných osobností. Dokonce patřili i mezi nejmocnější a nejbohatší rody Plzně.

3.2 Dětství Kašpara Ladislava Stehlíka

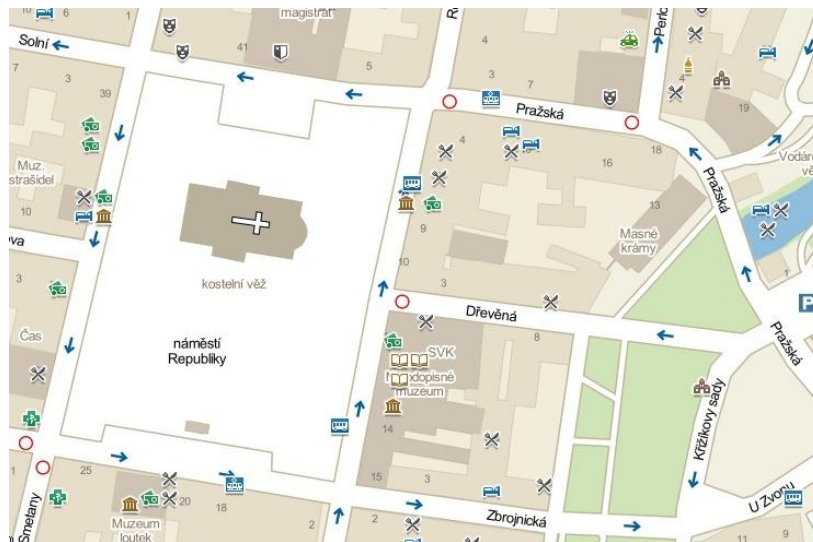
Jednou z nejvýznamnějších osobností Stehlíkova rodu byl bezesporu Kašpar Ladislav Stehlík. Narodil se 6. ledna 1571 v rodinném domě, který se nacházel mezi ulicemi Pražská a Dřevěná¹⁹ (tehdy to byla ulice Masokrámská) na východní straně náměstí (viz mapka na další straně).

Jeho otec byl Bartoloměj st. Stehlík (1542–1819) a jeho matka byla Marta Stehlíková rozená Kaliková (1552– po roce 1596 a před rokem 1606). Svým rodičům se Kašpar Ladislav narodil jako třetí syn. Jeho otec byl sladovník, a právě Stehlíkův rodný dům byl ve své době nadán právem sladovny. Sladovnictví zde Stehlíkův otec provozoval až do doby, než jeho živnost převzal syn Ondřej (1573-1638). Rodný dům, který měl tehdy čp. 97, zdělila Marta Stehlíková po své matce Julianě, jejíž otec byl také sladovníkem. Stehlíkův rod tento dům vlastnil až do roku 1705 (celých 140 let). O dům přišli, když jim roku 1697 vyhořel, a později v roce 1705 přešel do cizích rukou.

¹⁸ Zdeněk Pokorný, *Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čěnkova a jeho rod III; Jeho kalendáře* [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

¹⁹ www.mapy.cz - mapka Plzně – ulice Dřevěná a Pražská – místo narození K. L. Stehlíka

Díky Bartoloměji Stehlíkovi²⁰ se celý rod hlouběji usadil v Plzni. Bylo to jeho snahou v podnikání, kdy Stehlíkovi bohatli. Zároveň to bylo i výhodnými sňatky jeho synů. Těmito všemi cestami získal Bartoloměj pro svoji rodinu peníze a postupem času se stal i plzeňským radním. Takto se dostal do kruhu zámožných a vlivných lidí a 29. května 1598 byl císařem Rudolfem II. povýšen do šlechtického stavu, čímž mu byl udělen titul s přídomkem „z Čenkova“ a erb²¹.

(erb Stehlíků)

(Bartoloměj st. Stehlík)

²⁰ Foto Bartoloměje Stehlíka: Archiv města Plzně.

²¹ Foto erbu Stehlíků: Archiv města Plzně.

Celý rod Stehlíků se vždy vyznačoval velkým počtem dětí. Nebylo tomu jinak ani v případě Bartoloměje a Marty Stehlíkových. Ti spolu měli 17 dětí, ale dospělosti se dožili jen 4 synové a 1 dcera. Díky svému postavení mohl Bartoloměj poskytnout svým synům lepší vzdělání – dva synové měli dokonce vzdělání univerzitní – byl jím právě Kašpar Ladislav a jeho starší bratr Jan Ladislav (1568–1617), který byl později písařem při soudu nejvyššího purkrabství pražského. Samozřejmě ke vzdělanosti Bartolomějových synů přispěla i značnou měrou doba, ve které vyrůstali. Byla to renesanční doba, jež byla v druhé polovině 16. století ve svém největším rozkvětu.

3.3 Kašpar Ladislav Stehlík – léta studií

Kašpar Ladislav Stehlík²² byl nejvzdělanějším a nejproslulejším členem svého rodu. V oboru, který byl Stehlíkovi vlastní, tedy v matematice, geometrii a astronomii, neměl v Plzni sobě rovného²³.

Kašpar Ladislav Stehlík zahájil svá studia v roce 1583 u jezuitů v Praze. V té době mu bylo dvanáct let. Během svých studií se věnoval i básnické tvorbě, mohli bychom si zde zmínit latinskou báseň „Victoria ex debeliata barbarie reportata“ a báseň psanou řecky, kterou sepsal k uctění nových mistrů jezuitských. Tyto básně ovšem nepsal pod svým skutečným jménem, ale pod latinským jménem Caspar Acanthis (obrázek pod textem na další stránce – rytina stehlíka na bodláku, kterou používal Stehlík u svých básní jako své označení)²⁴.

²² Foto Kašpara Ladislava Stehlíka – Archiv města Plzně

²³ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čeňkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

²⁴ Foto Archiv města Plzně.

(Kašpar Ladislav Stehlík)

(rytina stehlíka na bodláku)

Stehlík byl chovancem v domě chudých koleje sv. Václava (jezuitská kolej v Praze), kam byli umístováni synové z měšťanských rodin. Tato kolej byla určena pro výchovu budoucích kněží. Nejspíš se měl i Stehlík stát knězem. Ale měl příliš velké nadání pro matematiku a jezuitská kolej mu už nepřinášela učební naplnění, které by potřeboval. Bakalářem na jezuitské koleji se stal 29. července 1591²⁵. Jezuité ale měli v Praze pouze fakulty teologické a svobodných umění. Na exaktní vědu žádnou fakultu zaměřenou neměli. Jenže to byl právě směr, kterým se chtěl Stehlík dále ubírat. Odešel proto od jezuitů, čímž si nezískal jejich velikou přízeň, a navázal styky s profesory Karlovy univerzity. Zde požádal profesory, aby směl poslouchat jejich přednášky z matematiky a astronomie.

Už z dřívější doby se Stehlík znal například s Tadeášem Hájkem z Hájku, Petrem Kodycillem, Martinem Bacháčkem a Adamem Ruberem a ti měli postupem času možnost odhalit Stehlíkovo nadání, díky němuž si k nim otevřel cestu. Z Prahy mladý Stehlík odcházel jako bakalář svobodných umění (absolvent jezuitské fakulty), ale s obrovským množstvím poznatků získaných v matematice a astronomii.

²⁵ Zdeněk Pokorný, *Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čenčkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]*. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

Aby mohl Stehlík pokračovat ve studiích na mistra, musel dva roky vyučovat latinu na některých z městských škol. Dříve to byla norma, kterou musel splnit, aby se jeho vzdělání mohlo posunout dál. Pravděpodobně vyučoval od podzimu 1594 do podzimu 1596²⁶. Během své učitelské kariéry připravil k vydání první dva kalendáře na roky 1596 a 1597 (oba dva jsou kalendáři hvězdářskými, o nich podrobněji v rozboru kalendářů – viz dále). Na zimu roku 1596 odešel do Ingolstadtu na tamní univerzitu, aby zde doplnil své vzdělání a mohl být mistrem svobodných umění. Tím se stal ještě před 24. červencem 1598, soudit se tak dá dle toho, že toho dne dedikoval svoji Minucí a pranostiku novou připravenou k vydání na rok 1599 svému otci, a právě zde poprvé užil před svým jménem zkratku M. (což znamenalo mistr). Zároveň v této minucí použil i přídomek „z Čenkova“, který současně s erbem obdržel jeho otec 24. května 1598. Jednalo se totiž o dědičný titul. Můžeme si již zde povšimnout, že chybí kalendář na rok 1598, nejspíš byl Stehlík zaneprázdněn svým studiem v Ingolstadtu a k vydání kalendáře se proto nedostal.

3.4 Kašpar Ladislav Stehlík a jeho působení v Praze (Tycho Brahe)

Od roku 1599 působil Stehlík v Praze jako císařský geometr. Zde se poprvé setkal s dánským astronomem Tychonem Brahe²⁷, který téhož roku dorazil do Prahy na pozvání císaře Rudolfa II. Brahe byl v době císařova pozvání na návštěvě u Jana Jesenia. Císařem byl přijat u dvora v květnu téhož roku a ubytován v domě po svém zesnulém příteli Jakubu Curciovi. Aby se Stehlík mohl osobně setkat s Tychonem Brahe, využil svých známostí u dvora a také na univerzitě. Nejvíce mu pomohl Tadeáš Hájek z Hájku a Martin Bacháček. Oba mu u Tychoa Brahe udělali velmi dobré jméno a na jejich doporučení ho Brahe přijal do svých služeb jako vědeckého spolupracovníka a osobního sekretáře.

V srpnu roku 1599 se Brahe odstěhoval z Prahy na císařský zámek v Nových Benátkách, jelikož v té době v Praze zuřil mor. Císař se se svým dvorem před morem

²⁶ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čenkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

²⁷ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čenkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

uchýlil do Plzně. Je zde jistá hypotéza, že právě Brahe s císařským dvorem opustil Prahu a přesunul se do Plzně (císař jako milovník astrologie by bez Brahových předpovědí asi těžko vydržel). Malým důkazem pro tuhle hypotézu může být obraz na plzeňské radnici, kde je Brahe zobrazen.

Na zámku, který začal Brahe obývat, s ním byl i Stehlík. Pomáhal mu tam zřizovat hvězdárnu a chemickou laboratoř. Stehlík se ale ke konci roku vracel zpět domů, otec mu totiž sjednal výhodný sňatek s Annou Geronisovou z Třebnice. Byla dcerou M. Šimona Plachého z Třebnice, který byl radním písařem a měšťanem plzeňským. Plachý byl autorem Pamětí plzeňských a později i primátorem města Plzně. Díky tomuto výhodnému sňatku se Stehlíkovi dostalo velmi dobrého finančního zajištění a zároveň mu to otevřelo cestu k obecním funkcím a možnosti podílet se na správě obce²⁸. Anna byla totiž vdovou a po svém předchozím choti Jiřím Geronisovi zdědila nejen majetek (několik domů v Plzni a grunty), ale i titul a erb „z Libušína“. Tyhle všechny získané výhody pomohly Stehlíkovi k funkci obecního staršího, kterým se stal roku 1600. Ale Stehlíkovi tento život příliš nevyhovoval, a proto se vydal zpět za Tychonem Brahe do Nových Benátek. Později se oba přesunuli zpět do Prahy, ale bohužel zde nebylo místo pro hvězdárnu. Hvězdářské přístroje byly proto dočasně umístěny v Letohrádku královny Anny. Zde Brahe pokračoval ve své práci a kromě Stehlíka mu zde pomáhal i Jan Kepler, Jan Barvicius, Martin Bacháček a další. Těchto studií se bohužel neúčastnil Tadeáš Hájek z Hájku, jelikož byl nemocem a roku 1600 umírá. Brahe zde pracoval zejména na tzv. Rudolfínských tabulkách, s nimiž mu pomáhal Jan Kepler. Bohužel práci na nich nedokončil, jelikož 24. října 1601 umírá. Jako protestant byl pochován v Týnském chrámě, kde jsou jeho ostatky uloženy dodnes.

Na památku Tychona Brahe byla složena spousta žalozpěvů. Mezi autory byl Jesenský, Kepler a spousta dalších. Podle pana Pokorného a jeho strojopisu měl i Stehlík napsat jeden žalozpěv na jeho památku. Ovšem nelze to s určitostí tvrdit, protože pod žádným žalozpěvem nebyl Stehlík nikdy oficiálně podepsán²⁹. V jednom vydání Jesenského žalozpěvu je přidán žalozpěv, který je podepsán iniciálami A. I. (Amicus Intimus), nelze

²⁸ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čěnkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

²⁹ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čěnkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

ale s určitostí tvrdit, že oním autorem je skutečně Stehlík. Jediná indicie, která by vedla ke Stehlíkovi jako autorovi tohoto žalozpěvu, je právě ona zkratka, jelikož se nikdo z Brahových přátel nemusel skrývat pod nic neříkající zkratkou. Stehlík byl katolík, Brahe protestant, a už jen přátelstvím, které s ním navázal, proti sobě popudil jezuity. Neměl tedy důvod dráždit je ještě žalozpěvem na památku zesnulého Tychona Brahe.

Jako vzpomínku a památku na Tychona Brahe měl Stehlík ve svém rodinném archivu Brahův portrét³⁰. Jak k němu Stehlík přišel, to může být otázka spousty spekulací. Buď ho mohl Stehlík dostat darem přímo od Tychona Brahe, nebo ho mohl po něm zdědit, či si ho po jeho smrti mohl koupit na památku. Pravdou ale je, že se tento portrét ve Stehlíkově archivu uchoval 270 let.

Zajímavostí může být, že se po Tychonově smrti více nespřátelil Stehlík s Keplerem, přestože byli oba Tychonovi nablízku při jeho práci. I zde se opět můžeme jen domnívat, proč si k sobě nenašli cestu. Snad to bylo jejich vědeckou žárlivostí, snad i tím, že se oba zabývali jinými činnostmi.

3.5 Kašpar Ladislav Stehlík, jeho žena a děti

Výše jsme se zmínili o sňatku Stehlíka s jeho ženou Annou. Tímto krokem se Stehlík musel vzdát své kariéry vysokoškolského učitele. V té době pro ně platila stejná pravidla jako pro kněze – tedy dodržovat celibát. Ještě před svatbou s Annou ale Stehlík nemohl vyučovat ani na Karlově univerzitě už jen proto, že byl katolík³¹. U jezuitů také být nemohl, protože tam pro něho nebylo vhodné místo. Samozřejmě ve své době a se svými znalostmi se mohl dát do služeb císaře nebo nějakého vlivného a bohatého velmože. Ovšem tímto krokem by Stehlík ztratil veškerou vědeckou svobodu. Proto pro něj byl jediným možným řešením sňatek s Annou, díky němuž si tak zajistil hmotnou jistotu do

³⁰ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čeňkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

³¹ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čeňkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

budoucná. Jejich manželství bylo dlouhou dobu bezdětné. 18. dubna 1609 se jim narodilo první dítě – dcera Žofie Stehlíková. Roku 1611 se jim narodilo druhé a poslední dítě – syn Šimon Stehlík.

Kašpar Ladislav Stehlík zemřel roku 1613 ve věku 42 let. Zanechal za sebou zhruba stejně starou vdovu, čtyřletou dceru a dvouletého syna. Kašpar Ladislav Stehlík je pochován v rodinné hrobce v kostele sv. Bartoloměje před oltářem sv. Vavřince³².

Je veliká škoda, že se o tomto plzeňském matematikovi, geometrovi a astronomovi nedochovalo více zmínek. Myslím si, že na svoji dobu byl Stehlík velmi pozoruhodnou a velmi nadanou osobností. Kdyby se dožil vyššího věku, mohl se možná více dostat do povědomí širší veřejnosti.

³² Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čeňkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

4 Kalendáře vydané Kašparem Ladislavem Stehlíkem

4.1 Cesta za Stehlíkovými kalendáři

Moje cesta za Stehlíkovými kalendáři začala už v prvním ročníku navazujícího studia. Musím uznat, že to nebyla cesta zdaleka tak jednoduchá, jak jsem si zpočátku představovala, jelikož Stehlíkova osobnost není tak proslulá jako některých známějších astronomů té doby. Ale i tak se mi podařilo sehnat dost podkladů pro napsání této diplomové práce.

První informace jsem obdržela od doktora Randy, který mi domluvil schůzku s doktorem Doušou z plzeňského archivu. Zde jsem získala úvodní přehled o Stehlíkově díle a informace, kudy by se mohlo dále ubírat mé pátrání. V archivu je totiž uložen strojopis od pana Pokorného, který se Stehlíkovým dílem zabýval už v 70. letech minulého století. Tato práce pro mě byla obrovským přínosem. Pomohla mi nasměrovat další bádání zejména po Stehlíkových kalendářích. Pan Pokorný se ve svém spise zaměřil na osobnost Kašpara Ladislava Stehlíka, na jeho život a rodinu, dokonce i na jeho básnickou tvorbu, ale zejména na kalendáře vydané K. L. Stehlíkem. Pan Pokorný měl při svém bádání mnohem větší štěstí na nalezený počet kalendářů, dokonce je měl zapůjčené i do plzeňského archivu. O jejich zapůjčení jsem se také pokusila, ale bezvysledně, kalendáře jsou už totiž v horším stavu, navíc svázané s dalšími kalendáři té doby, a tak nebylo jejich zapůjčení možné. Víím, že se kalendáři zabýval již pan Pokorný přede mnou, nicméně jsem se rozhodla Stehlíkovy kalendáře podrobit vlastnímu bádání opřenému o výzkum pana Pokorného z důvodu, že mohu v této práci poskytnout i fotodokumentaci příslušných kalendářů (čtenář si tak udělá jasnější představu o jejich podobě) a ráda bych se touto tematikou zabývala i v dalších letech.

Moje cesta tedy začala v plzeňském archivu a dále pokračovala po dalších archivech, knihovnách i muzeích. V díle pana Pokorného je totiž uvedeno, odkud kalendáře sehnal. Proto jsem se obrátila na Národní archiv, Národní knihovnu ČR, Státní oblastní archiv v Plzni, badatelnu MÚV AV ČR, ... Bohužel ani v jedné z těchto institucí nemají žádnou zmínku o K. L. Stehlíkovi a ani o jeho kalendářích. Zbyly mi jen čtyři instituce, kde se Stehlíkovy kalendáře dochovaly – Archiv Národního muzea, Národní knihovna ČR, Strahovský klášter a Národní archiv Ministerstva vnitra. Kromě Národního archivu Ministerstva vnitra není možné kalendáře bez bližších signatur dohledat. Nicméně v NA Ministerstva vnitra se mi povedlo získat dost podkladů, jelikož tu mají uloženo sedm

Stehlíkových kalendářů. Samotná návštěva NA Ministerstva vnitra pro mě byla nezapomenutelným zážitkem. Přeci jen když se vám do rukou dostane svazek kalendářů z 16. století, nechá to ve vás velký dojem. V místnosti, kde jsem mohla kalendáře studovat a zároveň si je i nafotit, je v každém rohu naistalována kamera, místnost je klimatizována a abyste mohli na archiválie sáhnout, dostanete i bílé rukavice. V archivu jsem strávila celý den a odvezla jsem si odtud jednak zážitky na celý život, ale zejména zhruba 350 fotografií Stehlíkových kalendářů.

Podle spisu³³ pana Pokorného se celkem dochovalo 14 Stehlíkových kalendářů, jedenáct v jednom a tři ve dvou exemplářích. V Národopisném muzeu v Plzni by měl být údajně dochován také jeden kalendář, bohužel tento kalendář nemá titulní stranu a není tedy možné jednoznačně určit, zda se skutečně jedná o Stehlíkův kalendář. Myslím si, že získání poloviny z dochovaných kalendářů není ve výsledku vůbec špatné.

Při hledání Stehlíkových kalendářů jsem se obrátila i na obce Čenkovy v Západních Čechách, jelikož K. L. Stehlík byl rodákem z Čenkova. Otázkou ale bylo, který z pěti Čenkovů to vlastně je – Čenkov u Bechyně, Čenkov u Malšic, Čenkov u Třeště, Čenkov u Odolené Vody či Čenkov u Příbrami. Ve všech těchto Čenkovech jsem se spojila se zastupitelstvem obcí, ale v žádném z těchto Čenkovů nemají v kronikách žádný záznam, že by tam Stehlík kdy žil. Jediným kandidátem na rodiště K. L. Stehlíka zůstával Čenkov u Bechyně. Bohužel jsem se od pana starosty Suchana dozvěděla, že jejich Čenkov byl během švédské války v roce 1628 vypálen do základů. Můžeme se tedy jen domnívat, zda byl tento Čenkov skutečným Stehlíkovým rodištěm.

³³ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čenkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

4.2 Obecný popis kalendářů

4.2.1 Porovnání dnešních kalendářů s kalendáři z 16. a začátku 17. století

Dneska už si jen těžko představíme, jak asi vypadaly kalendáře před 100 či více lety. Ale pravdou je, že se jejich podoba od dnešního typu kalendáře tolik nezměnila. Lišily se svým vzhledem – byly to tlusté knihy, které kromě toho, jaký byl den a měsíc, kdo slavil svátek, jaký byl významný den, kdy vycházelo a zapadalo slunce, kdy nastala jaká fáze Měsíce, ..., obsahovaly i spoustu tzv. kalendářní literatury, která z dnešního pohledu neměla tak velký význam. I přesto je zajímavé, jak pomalým vývojem kalendáře od dob Stehlíkových prošly.

Například kancelářský kalendář (budu se jím zabývat dále) se od podoby dnešního příručního kalendáře tolik nemění. Liší se jen formátem a výpravou, ale obsahově je stejný. Pořád se zachoval stejný formát, tedy kalendář, který je rozdělen po týdnech nebo po měsících. Kalendáře hvězdářské navíc obsahovaly soubor pranostik na každý měsíc, a kdo se jimi chtěl řídit, měl tu možnost. Stručně řečeno byly kalendáře určené pro širokou veřejnost. Přestože se kalendář dal a dá použít jen na jeden rok, je věčný. Každý rok se vydávají nové a nové kalendáře.

Kalendáře ze Stehlíkovy doby byly psány výhradně česky, latinsky psané kalendáře nebyly. Z toho lze usuzovat, že kalendáře byly určeny pro lidi na venkově i ve městech, pro řemeslníky, obchodníky i nižší šlechtu³⁴.

Samotné kalendáře mají původ už někde ve středověku, kdy se snoubila astronomie s astrologií. Zatímco astronom pomocí výpočtů dělil čas na roky, měsíce a dny, astrolog se odvolal na seskupení nebeských těles pro danou dobu a sepsal tak do budoucna smyšlená proroctví. Nemůžeme se divit, že v tomto ohledu vyhrávala lidská zvědavost po tom, co se kdy stane. Zde si nemohu odpustit jednu Keplerovu myšlenku: „Astronomie je moudrou matkou a astrologie záletnou dcerkou, která aby svou matku udržela při životě, se prodává každému zájemci, který chce a může zaplatit.“

První český kalendář vytiskl Mikuláš Štětina (uváděný jako Bakalář) v Plzni snad v roce 1484. Od r. 1602 byly vydávány v Plzni Stehlíkovy kalendáře³⁵.

³⁴ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čeňkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

Stehlík nebyl jediným autorem kalendářů, vydávalo se několik verzí od různých autorů (například M. Mikuláš Šúd ze Semanína, Tadeáš Hájek z Hájku, M. Václav Zelotýn z Krásné Hory, ...) a bylo to dáno čistě jen vzrůstajícím zájmem široké veřejnosti. Nicméně oficiální kalendář byl vydáván jen jedním člověkem, kterého takto pověřil panovník.

4.2.2 Stehlíkovy kalendáře

Stehlík své první kalendáře začal vydávat v roce 1596 a vydával je víceméně pravidelně až do své smrti. Jak už jsem se zmínila výše, Stehlíkových kalendářů se zachovalo celkem 14, ovšem dostat se k nim není vůbec jednoduchá cesta. Stehlíka lze považovat za jednoho z nejúspěšnějších a nejplodnějších tvůrců kalendářů, jelikož se jich po žádném jiném autorovi nedochovalo tolik jako po Stehlíkovi.

Jeho kalendáře nejsou stejné. Liší se od sebe buď po stránce formální, obsahové, ale také zvolenou úpravou či výzdobou. Jeho kalendáře se tak dají rozdělit na 3 druhy. V tomto případě si dovoluji použít rozdělení podle pana Pokorného³⁶:

- 1. kalendáře hvězdářské s pranostikou**
- 2. kalendáře kancelářské a hospodářské bez pranostik**
- 3. minucí neboli kalendáře s pranostikou psanou zvlášť mimo kalendářní část**

Hvězdářský kalendář na rok 1604 by měl být podle pana Pokorného uložen v Národopisném muzeu v Plzni a darovat ho sem měl Emanuel Stehlík z Čenkova. Mně se bohužel nepodařilo potvrdit totožnost tohoto kalendáře, jelikož se jedná o pár volných listů, které nemají žádnou titulní stránku, a nelze jednoznačně tvrdit, zda to skutečně je Stehlíkův kalendář. V samotném muzeu ho ani nemají evidovaný jako Stehlíkův kalendář, ale pouze jako „nějaký“ kalendář.

³⁵ Přemysl Paichl, *Čas a kalendář*. [online]. [vid. 20. 01. 2012]. Dostupné z: <http://www.paichl.cz/paichl/knihy/Kalendar.htm>

³⁶ Zdeněk Pokorný, *Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čenkova a jeho rod III; Jeho kalendáře* [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

Další hvězdářský kalendář na rok 1606 je uložen ve Strahovské knihovně, ale ani zde se mi nepodařilo kalendář dohledat. Byla jsem požádána vedením knihovny, zda bych jim neposkytnula bližší signaturu, bez které nejsou schopni kalendář dohledat. Takovou signaturu u sebe nemá uvedenou ani pan Pokorný, takže kalendář se mi do dnešního dne nepodařilo získat.

Na rok 1599 bylo vydáno Minucí a pranostika a na rok 1611 kancelář hospodářský a kancelářský, které jsou uloženy v rukopisném oddělení Univerzitní knihovny v Praze, respektive v dnešní Národní knihovně v Praze.

Není to výčet všech Stehlíkových kalendářů. Kdybychom si je rozdělili podle druhů, tak hvězdářské kalendáře byly vydány na roky 1596, 1597, 1604 a 1606, kancelářské a hospodářské kalendáře na roky 1602, 1603, 1604, 1605, 1607, 1608, 1609 a 1610, a minucí na roky 1599 a 1611.

Mně se podařilo získat kalendáře hvězdářské na roky 1596 a 1597, kalendáře kancelářské a hospodářské na roky 1602, 1603, 1604, 1607 a 1609. Všechny tyto kalendáře jsou uloženy v Zemských deskách v Národním archivu Ministerstva vnitra v Praze.

Můžeme si povšimnout, že chybí kalendáře na roky 1598, 1600, 1601, 1612 a 1613. Tyto kalendáře se nikde nedochovaly. Otázkou ale zůstává, zda byly v této době Stehlíkem vůbec vydány. Jelikož Stehlík umírá v roce 1613, lze předpokládat, že mu jeho zdravotní stav nedovolil vydat kalendář na příslušný rok.

Stehlíkovy kalendáře, které jsem získala v Zemských deskách, jsou uloženy v konvolutu 26 kalendářů z let 1587 až 1613. Byly používány zejména při úřední činnosti úředníků, o čemž svědčí vpisované poznámky v kalendářích. Kromě Stehlíka bychom si mohli jmenovat i další autory kalendářů z té doby, jejichž kalendáře jsou spolu se Stehlíkovými svázané v Zemských deskách: Bartoloměj Skultét Gorlický, Bavor ml. Rodovský z Hustiřan, M. Řehoř Žalud Gorlický, Antonín Hrom, Šebestián Kostner, M. Albin Moller Straupický, M. Ondřej Mitýsek Lidoměřský a M. Martin Bacháček Nauměřický z Nauměřic.

Stehlík si nechával kalendáře tisknout v Praze u různých impresorů. Přesvědčit se o tom můžeme na titulní straně kalendáře. Jméno impresora je uvedeno zcela dole na příslušné straně. Když se zaměřím na mnou získané kalendáře, tak pro roky 1596 a 1597 mu je tiskl

Mikuláš Pštros (v latinské verzi Nikolaus Strauss), na rok 1602 dědici Jana Šumana, na roky 1603 a 1604 impresí šumanská, a na roky 1607 a 1609 Kašpar Kargezius.

Každý kalendář také obsahuje dedikaci neboli věnování. Nebyla to podstatná část kalendáře, ale svým způsobem důležitá. Touto cestou si totiž Stehlík zajišťoval hmotnou pomoc při tisku kalendářů. Byla pocta mít své jméno tištěné na titulní straně kalendáře, ale neslo to svá úskalí – tedy finanční příspěvek na tisk.

Koho tedy Stehlík poctil dedikací svých kalendářů? Dozvědět se to můžeme hned na druhé straně v kalendářích, kde je uvedeno celé věnování.

1. **Na rok 1596** – Stehlík věnoval kalendář urozeným a statečným rytířům, pánům úředníkům pražských menších desk zemských v království Českém.

Na titulním listu je znak země České³⁷.

2. **Na rok 1597** – věnován panu Zbyňkovi Berkovi z Dubé a Lipého, z boží milosti arcibiskupu pražskému, stolice svaté apoštolskému legátu, jménem císaře římského rady a nejvyššímu mistru křížovníků s červenou hvězdou, jeho knížecí milosti.

³⁷ Stehlík z Čenkovy, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hvězdářský k psanij / a ku poznamenánij věcý potřebných spraweny / a Lidem wsselikého dustogenstwij a powolánij užitečný...* Praha, 1596.

Na titulním listu je znak arcibiskupa³⁸.

3. **Na rok 1602** – věnován vysoce urozenému panu Petru Vokovi z Rožmberka a na Českém Krumlově, pánu a vladaři rodu rožmberského, jménem císaře římského rady etc.

Na titulní straně není žádný znak, ale na straně s věnováním je znak Rožmberků³⁹.

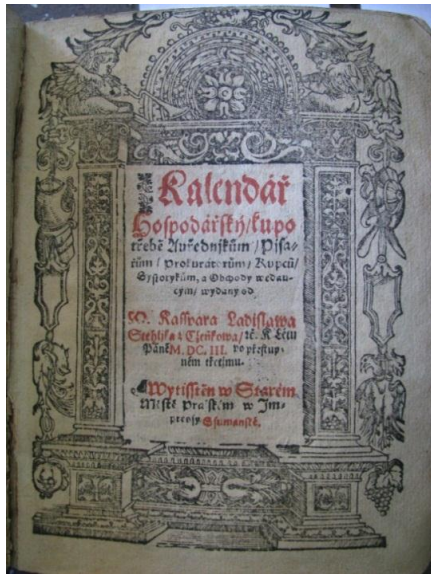

4. **Na rok 1603** – věnován důstojnému a velebnému knězi Šebestiánu Chotěbořskému, panu opatu kláštera Louckého pod Znojmem, na Moravě a v Rakousích sv. řádu premonstrátského visitatoris et vicarii generalis etc.

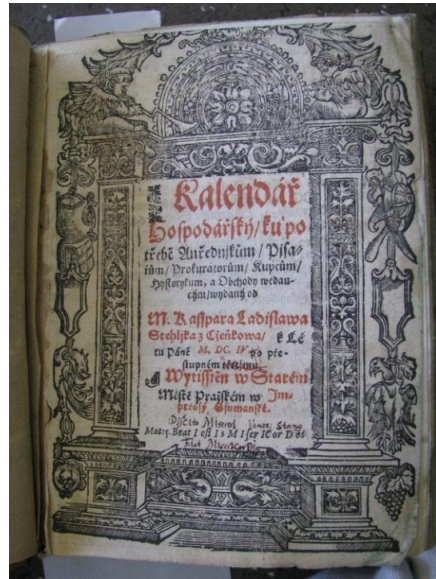
³⁸ Stehlík z Čeňkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hvězdářský k psanij / a ku poznamenánij věcý potřebných spravený / a Lidem wsselikého dustogenstwij a powolánij užitečný...* Praha, 1597.

³⁹ Stehlík z Čeňkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hospodářský / ku potřebě Auřednjkům / Pjsařům / Prokurátorům / Kupcu[m] / Hystorykům, a Obchody wedaucým...* Praha, 1602.

Na titulní straně není opět žádný znak, na straně s věnováním také není žádný znak⁴⁰.

(1603)

(1604)

5. **Na rok 1604** – věnován urozenému a statečnému rytíři panu Jakubu Menšíkovi z Menštejna ve Velké Vosové a Skříplí, JMC radovi a purkrabímu hradu pražského. Na titulní straně není opět žádný znak, na straně s věnováním také není žádný znak⁴¹.
6. **Na rok 1607** – věnován důstojnému a velebnému knězi Ondřeji Ebešpachovi z Eberšpachu, pánu opatovi kláštera tepelského, ve Frankenlandu a Foytlandu sv. řádu premonstrátského visitatoru etc.

⁴⁰ Stehlík z Čeňkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hospodářský / ku potřebě Auřednjkům / Pjsařům / Prokurátorům / Kupcu[m] / Hystorykům, a Obchody wedaucým...* Praha, 1603.

⁴¹ Stehlík z Čeňkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hospodářský / ku potřebě Auřednjkům / Pjsařům / Prokurátorům / Kupcu[m] / Hystorykům, a Obchody wedaucým...* Praha, 1604.

Na titulní straně je císařský orel a na straně s věnováním je znak s mitrou (ve znaku jsou troje parohy)⁴².

7. **Na rok 1609** – věnován vysoce urozeným pánům, urozeným a statečným pánům z rytířstva, JM římského císaře a krále českého radům, nejvyšším pánům a soudcům zemských slavného království českého.

Na titulní straně je opět císařský orel, na straně s věnováním je znak země České⁴³.

Z výčtu výše uvedených věnování, lze jednoznačně tvrdit, že na svoji dobu byl Kašpar Ladislav Stehlík velkým taktikem. Vybíral si své mecenáše z řad vysokých úředníků, z řad církevních, panských i rytířských, čímž si zajistil jejich přízeň i případnou ochranu.

⁴² Stehlík z Čeňkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hospodářský / ku potřebě Auřednjkům / Pjsařům / Prokurátorům / Kupcu[m] / Hystorykům, a Obchody wedaucým...* Praha, 1607.

⁴³ Stehlík z Čeňkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hospodářský / ku potřebě Auřednjkům / Pjsařům / Prokurátorům / Kupcu[m] / Hystorykům, a Obchody wedaucým...* Praha, 1609.

4.2.3 Formát Stehlíkových kalendářů

Kalendáře, které jsem získala v Národním archivu, mají všechny stejný formát. Jejich šířka je cca 15–16 cm a výška cca 17–18 cm. Stejný formát mají i výše zmíněné kalendáře jiných autorů v Zemských deskách.

4.3 Druhy Stehlíkových kalendářů

Jak jsem se již zmiňovala v průběhu obecného popisu Stehlíkových kalendářů, podařilo se mi získat dva ze tří typů jeho kalendářů – hvězdářské a hospodářské.

Formátem jsou stejné, ale liší se obsahem a rozsahem, a to dost radikálně. Samozřejmě se podle toho pohybovala i jejich prodejní cena. Ovšem jaká byla její výše, o tom se dnes můžeme jen dohadovat. Cena byla také ovlivněna množstvím dalších kalendářů, které byly na příslušný rok vydávány. Jak už víme, Stehlík nebyl jediným tvůrcem kalendářů ve své době⁴⁴.

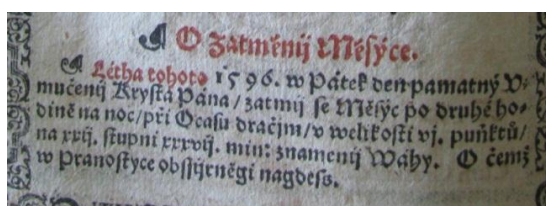
⁴⁴ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čeňkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

4.4.2.1 Hvězdářský kalendář na rok 1596

V kalendáři na rok 1596⁴⁶ po věnování následuje ... „od Kašpara Ladislava Stehlíka k létu páně M.D.XCVI. přestupnému, od napravení kalendáře XIII, od počátku světa 5558, od potopy 3912, od vydání zákona 3112, majícímu zlatého počtu I, Impaktův I, cyklu slunečního IX., římského počtu IX., literu nedělní a Masopustu 8 neděl a 6 dní přebíhajících... Advent páně 1. dne měsíce prasynce.“

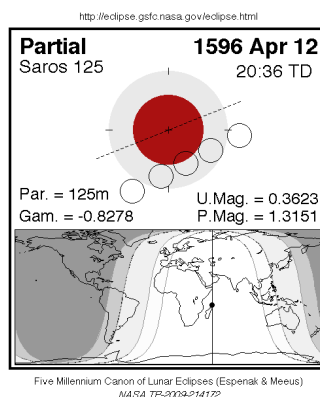
Je zde i popis zatmění Měsíce – léta tohoto 1596 v pátek den památný Umučení Krista pána.

Když porovnáme Stehlíkovu předpověď zatmění Měsíce na rok 1596 s databází zatmění Slunce a Měsíce⁴⁷ zjistíme, že Stehlíkova předpověď byla zcela přesná. Dle Stehlíka mělo tento rok připadat zatmění na den Umučení Krista, tj. 12. dubna 1596.

Dle databáze zatmění Slunce a Měsíce toto zatmění (částečné zatmění Měsíce) nastalo taktéž 12. dubna 1596 (viz obrázek).⁴⁸

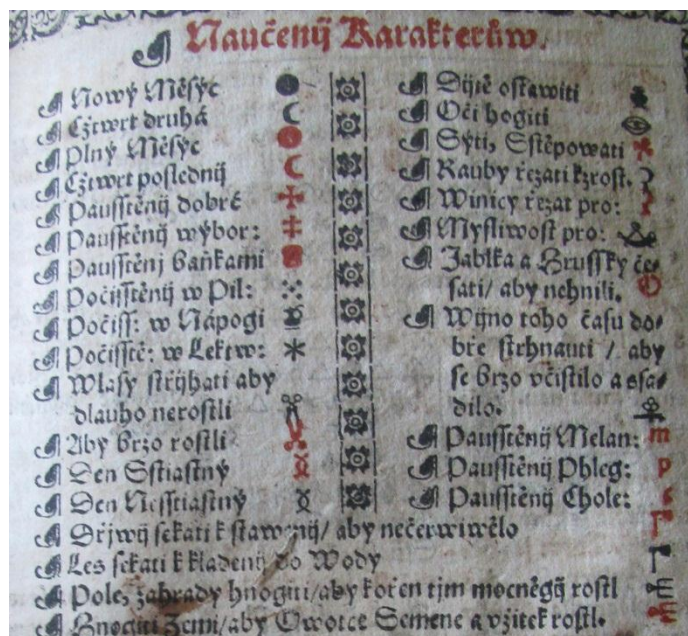

⁴⁶ Stehlík z Čenčkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hvězdářský k psanij / a ku poznamenánij věcý potřebných spravený / a Lidem wsselikého dustogenstwij a powolánij užitečný...* Praha, 1596.

⁴⁷ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/LEcat5/LE1501-1600.html>

⁴⁸ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1501-1600/LE1596-04-12P.gif>

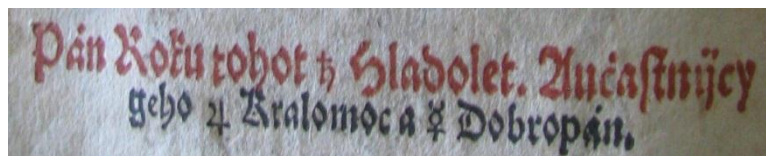
Dále se zde nachází popis značek v kalendáři – symboly pro fáze měsíce, vysvětlení hodin k údajům o fázích měsíce, tabulky o východu a západu slunce podle polovičního a celého Orloje, symboly a názvy planet, symboly zvěrokruhu, jsou zde i symboly pro to, zda je vhodné si ostříhat vlasy, aby nerostly, nebo zda je vhodný den k pouštění žilou, ...

Jsou zde uvedeny planety Merkuryus (Merkur), Venus (Venuše), Márs (Mars), Jupiter a Saturnus (Saturn). Samozřejmě zde nemohou být zbývající dvě planety Uran a Neptun, jelikož v době Stehlíkově tyto planety ještě nebyly objeveny. Uran byl objeven roku 1781 W. Herschellem a Neptun roku 1846 J. G. Gallem.

Planety.	Charaktery	Aspektůw.	Dir.
Saturnus	♄	Spogený Planētůw	Directus.
Jupiter	♃	Via proti sobě pat:	Retrograd.
Márs	♂	Tribranné pat:	Nahorú wstupu:
Slunce	☉	Čtwerbranné pat:	Solú estupugý:
Venus	♀	Šesťbranné pat:	Půlnočný
Merkuryus	☿	Slawa Dračů	Poledný
Měsíc	☾	Ocas Dračů	

Na straně s věnováním je uvedena planeta, která vládne danému roku. V kalendáři na rok 1596 je to Hladolet (Saturn), Kralomoc (Jupiter) a Dobropán (Merkur).

V česky psaném rukopisném sborníku z poloviny 15. století s názvem Hvězdářství krále Jana jsou uvedeny staročeské názvy planet, které použil i Stehlík ve svých kalendářích. Pojednání věnované planetám vychází z Ptolemaia, mezi planety je kromě Merkuru, Venuše, Marsu, Jupiteru a Saturnu zahrnován i Měsíc a Slunce. Vedle latinských pojmenování jsou uváděny i české názvy planet: Sol - Slunce, Luna - Městec, Mars - Smrtonoš, Mercurius - Dobropán, Iupiter - Kralomoc, Venus - Ctitel, Saturnus - Hladolet.

V kalendáři jsou fáze měsíce (nov, první čtvrt', úplněk, poslední čtvrt') vyznačeny značkami, které používáme i my dnes a jsou přímo u jednotlivých dní, na které připadaly. Po levé straně těchto značek je údaj hodin podle polovičního Orloje a na pravé straně je údaj hodin podle celého orloje. Zajímavostí je, že se fázím měsíce věnovalo tolik pozornosti. Slunci se tolik pozornosti nevěnovalo, i když v kalendáři na rok 1597 se setkáváme i s těmito popisy.

Ve Stehlíkově době se čas určoval dvojím způsobem, a to pomocí polovičního a celého orloje. Poloviční orloj dělil den na dvě části po dvanácti hodinách. Tudiž nultá a dvanáctá hodina byla o půlnoci a v poledne. Oproti tomu celý orloj počítal den po 24 hodinách a nultou hodinu ukazoval půl hodiny po západu slunce (staročeský čas). Jenže slunce zapadá každý den v jinou dobu, a tak aby se dal určit čas podle celého orloje, musí se znát doba východu slunce a délka dne. Hodiny se měly každý den nastavovat na nultou hodinu dle západu slunce, ale nečinilo se tak každý den, ale jen jednou za 5 až 8 dní a za tuto dobu se teprve čas na hodinách shodoval s časem astronomickým. Mohu jen konstatovat, že počítání času tímto způsobem nebylo snadné.

Nyní si popíšeme měření času na současném pražském orloji, jelikož ukazování času je hlavním úkolem orloje. Pražský orloj stále ukazuje 4 různé časy⁴⁹:

1. Náš dnešní, tj. 2 x 12 hodin během dne počítaných od půlnoci do poledne a od poledne do půlnoci (na orloji vyjádřeno římskými číslicemi na astrolábu. Ciferníku se proto říká půlorloj (též orloj půlený neboli poloviční). Římské číslice leží uvnitř obvodu obratníku Raka. Polední dvanáctka stojí nejvýše v jasně modrém poli, půlnoční dvanáctka zcela dole v nejtmaší části astrolábu. Den začíná o půlnoci. Ukazatelem času je pozlacená ruka. Hodině se říká německá, přičemž se muselo přidávat zpřesnění „dopolední“ a nebo „odpolední“. Všechny hodiny v průběhu roku mají shodnou délku. Tímto časem doplnil orloj Jan Táborský, univerzitní mistr (profesor), při rekonstrukci 1552–1560.

2. Pozlacená ruka přesahuje přes římské číslice i přes zlacenou kružnici obratníku Raka a sahá až na zcela vnější ciferník. Tu je v tmavě šedomodrém mezikruží vyneseno arabskými číslicemi 24 hodin. Den začíná západem slunce. Ciferníku se říká čtářiadvacetník nebo též (zejména v 16. a 17. stol.) orloj celý. Hodině se říkávalo staročeská (též italská, babylonská).

Po této rafii v průběhu roku klouže zlacené Slunce, a tato rafie otáčením kolem středu ciferníku ukazuje zdánlivý denní pohyb Slunce kolem zeměkoule. Říká se jí rafie sluneční. Dnes je seřízena podle středního slunečního času (UT+1) a v létě ukazuje letní čas.

Kolem středu astronomického ciferníku orloje se otáčí rovněž mezikruží zvířetník s dvanácti grafickými symboly ekliptikálních znamení. Má svůj vlastní samostatný pohyb odlišný od pohybu sluneční rafie. Zvířetník (ekliptika) reprezentuje hvězdné nebe, jeho pohyb musí odpovídat zdánlivému otáčení oblohy kolem Země. Čas podle hvězd se nazývá hvězdný. Ročně vykoná jeden oběh.

Ukazatelem hvězdného času je zlacená šesticípá hvězda. Odečítat je třeba na půleném orloji (ciferníku s římskými číslicemi). Protože hvězdný den začíná při svrchním průchodu jarního bodu poledníkem, odečítáme hvězdný čas přímo podle římských číslic v pravé polovině půlorloje; od půlnoci v levé polovině ciferníku musíme připočítat 12 hodin, abychom v nejvyšším bodě ciferníku měli hodnotu 24.

⁴⁹ <http://orloj.webz.cz/>

Zvířetník oběhne celý ciferník jednou za hvězdný den, tedy za 24 hvězdných hodin (23 h 56 m 4 s středního slunečního času). Zvířetník se po ciferníku pohybuje rychleji než sluneční rafie. Ekliptika dohoní sluneční rafii právě za jeden rok.

Sluneční rafie na ekliptice vyznačuje roční běh Slunce. Polohu Slunce na ekliptice udává pozlacené plechové sluníčko. Protože zlacené sluníčko musí neustále setrvávat na obvodu ekliptiky, v zimě se přiblíží ke středu ciferníku, v létě se dotkne jeho okraje.

Mezikruží ekliptiky je rozděleno dílky po 5 stupních, dle nichž lze docela přesně určit polohu Slunce na ekliptice (a tedy i datum).

2. Měsíční rafie unáší Měsíc po ekliptice; na totéž místo ekliptiky se vrátí po 27 a 1/3 dne (siderický měsíc). Ukazuje znamení, v němž se Měsíc nachází, a fázi Měsíce. Kryje-li se poloha Měsíce se Sluncem (konjunkce), nastává nov; nachází-li se Měsíc na protilehlé straně od Slunce (opozice), je úplněk.

Koule reprezentující Měsíc je z jedné poloviny černá, z druhé stříbřitá. Otáčí se kolem podélné osy rafie jednou za 29 a 1/2 dne (synodický měsíc).

Sluneční a měsíční rafie jsou přes střed otáčení prodlouženy na druhou stranu a zakončeny ukazatelem ve tvaru "T". Toto prodloužení slouží nejen jako protizávaží (proti jednostrannému namáhání osy), ale i k přesnějším odečítání (např. stanovení úplňku).

Tyto tři ukazatele svým pohybem postačují k tomu, aby plynule vyznačovaly vzájemné postavení Slunce, Měsíce a ekliptiky, a tak ukazovaly střední sluneční, staročeský a hvězdný čas, navíc měsíční fázi.

A nyní se vrátíme ke Stehlíkovým kalendářům. Po titulní straně, straně s věnováním a straně s popisy fází Měsíce, ... následují měsíce v roce. Kalendáře hvězdářské jsou děleny po měsících, tudíž na každý měsíc v roce připadá jedna strana a strana na poznámky. V záhlaví každé strany je uveden název měsíce česky a latinsky. Názvy měsíců jsou stejné, jak je známe dnes. Jen s tím rozdílem, že měsíc květen byl ve Stehlíkově době máj a měsíc prosinec byl prasyneček či prosyneček. U každého měsíce je uveden počet dní a jsou zde uvedeny ke každému dni svátky lidí a významné svátky v roce (ty jsou vyznačené červeně).

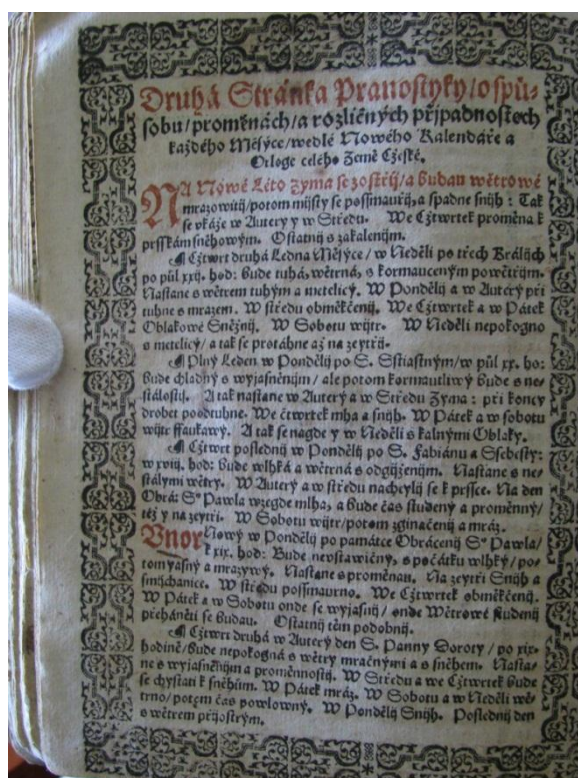
4.4.2.2 Pranostiky ve hvězdářském kalendáři na rok 1596

Pranostiky, které uvádí Stehlík, se vůbec nepodobají pranostikám, tak jak je známe my dnes. Jsou to spíše jakási nabádání, čemu se vyhnout, co nedělat či udělat.

Například na měsíc říjen je zde uvedeno nabádání *Lidem v pravdě postaveným bude potřeby, aby se na péči měli a opatrovali jak před neduhy jedovatými tak před nevěrnými přáteli.*

Netroufám si ani tvrdit, zda ve své době měly nějakou cennou hodnotu, ale musíme se ohlížet na to, že lidé ve Stehlíkově době byli přeci jen více pověřiví a spjatí s přírodou než my dnes.

Stehlík uvádí u každého měsíce v roce nějaké poučení. Pak je zde samotná část věnována přímo pranostikám, již Stehlík nazval *Druhá stránka pranostiky o způsobu/proměnách/ rozličných případnostech každého měsíce vedle Nového kalendáře a Orloje celého země České.* Zde jsou uvedeny pranostiky na každý měsíc. Nyní si zde uvedeme příklady na každý měsíc a pokusíme se zamyslet nad tím, co si z nich má člověk odnést.

1. **Leden** – na Nové léto se zostří a budou větrové, mrazovitý potom místy se pošmouří a spadne sníh, ... Ve čtvrtek proměna k prškám sněhovým, ... Plný leden zvrát nastane v úterý a ve středu zima, při konci drobet přiodtuhne, ve čtvrtek mlha a sníh, ...
2. **Únor** – čtvrť druhá v úterý v den S. Panny Doroty bude nepohodno s větry mračnými a sněhem, ... V pátek mráz, v sobotu a v neděli větrno, ... V pondělí sníh, ... Plný únor ve středu den Sv. Valentýna bude jasno, studeno, někdy s větrem a mrazy, ...
3. **Březen** – v sobotu a v neděli vyjasnění, ... V pondělí a v úterý ostrá zima, ...
4. **Duben** – plný duben se zatměním v památný den Umučení Pána a Vykupitele našeho Ježíše Krista bude mračno, vlhko a nestálo, ...
5. **Květen** – v úterý mračno, na den Sv. Filipa a Jakuba se vyjasní, v pátek nepohodno, ...
6. **Červen** – nový v pondělí po vstoupení na nebe Krista pána bude teplo jasno, s větry vlhkými a bouřlivými, ... V středu pěkný čas, ve čtvrtek deště, ...
7. **Červenec** – nový v úterý po S. Janu Křtiteli bude jasno, teplo, s větry letními, ... Na den S. Prokopa v pátek větrové nepohodní, ...
8. **Srpen** – nový ve čtvrtek v den S. Jakuba Apoštola bude výhřevný větrný a místy s vyjasňováním jitra a k večeru s bouří a hřměním, ...
9. **Září** – v neděli nepohodno, místy s hřměním a blesky, v úterý dešť, ve středu a ve čtvrtek odporný vítr, ...
10. **Říjen** – dnové studené budou s deštěm a větry, v pondělí a ve středu příhodný čas, ...
11. **Listopad** – plný listopad v úterý po Všech Svatých bude kalný, studený a sněžný, v sobotu vrtkavé vyjasňování, ...
12. **Prosinec** – nový ve středu po S. Alžbětě bude studený, mrazovitý a sněžný, plný prasyneček na den S. Barbory v noci na čtvrtek nastane mráz a vítr, na den S. Mikuláše v sobotu a v neděli nastane zima, ...

Z velmi krátkého výčtu několika pranostik můžeme vidět, že se nejedná o pranostiky, které známe my dnes. Dalo by se říci, že Stehlíkovy pranostiky v hvězdářském kalendáři na rok 1596 jsou jakousi dlouhodobou předpovědí počasí, jelikož se v nich nic jiného neřeší, než jaké bude počasí. Můžeme jen hádat, jak a zda se mu dařilo odhadnout vývoj počasí na celý rok dopředu.

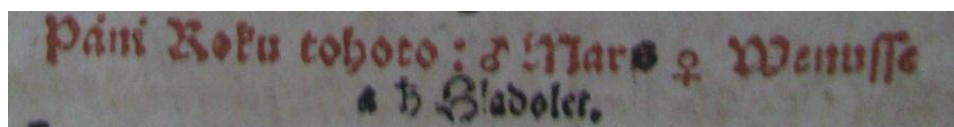
4.4.2.3 Hvězdářský kalendář na rok 1597

Hvězdářský kalendář na rok 1597⁵⁰ se od toho na rok 1596 v podstatě moc neliší. Není se čemu divit, jedná se o stejný druh kalendáře a je mezi nimi jen rok odstup.

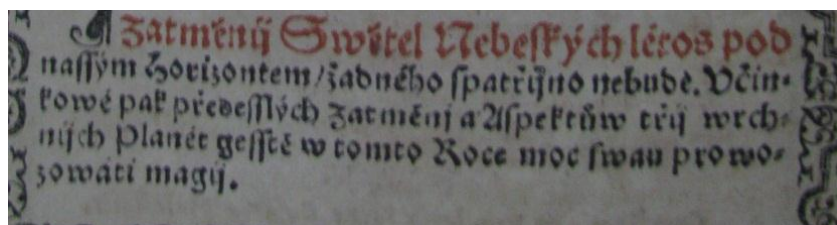
Ve hvězdářském kalendáři na rok 1597 je opět titulní strana se jménem autora, rokem, jemuž kalendář přísluší, a kde a kým byl vytištěn.

Na další straně je věnování, tj. komu autor kalendář věnoval. Kalendář na rok 1597 je věnován panu Zbyňkovi Berkovi z Dubé a Lipého, pražskému arcibiskupovi.

Na straně s věnováním je uvedena planeta (planety), která vládne příslušnému roku – zde je to Mars, Venuše a Hladiolet.

Je zde zmínka o zatmění světél nebeských, které se dle Stehlíka toho roku žádné nekonají.

Při porovnání s databází zatmění Slunce a Měsíce zjistíme, že Stehlík nepředpokládal zatmění žádná, ale v roce 1597 nastala dvě polostínová zatmění Měsíce (4. března⁵¹ a 27. srpna⁵²) a dvě zatmění Slunce (9. května⁵³ – prstencové a 3. listopadu⁵⁴ – hybridní).

Obrázky na další straně ukazují, že zatmění Slunce 9. května nebylo v Čechách pozorovatelné a zatmění Slunce 3. listopadu pozorovatelné bylo.

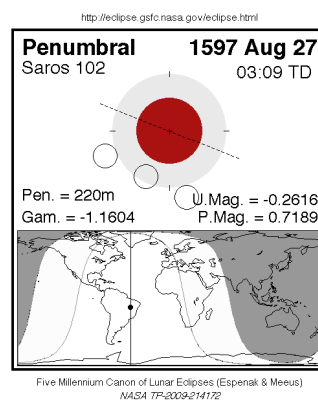
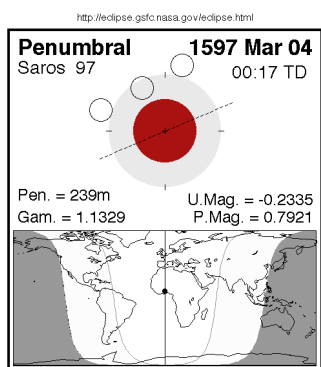
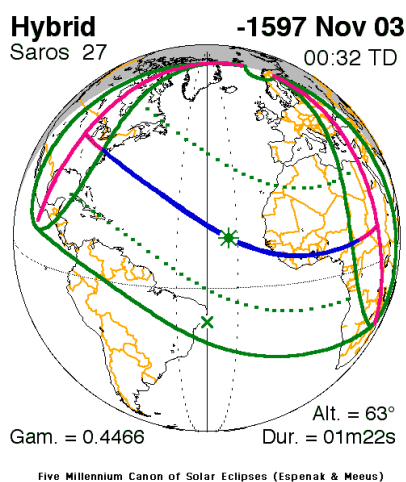
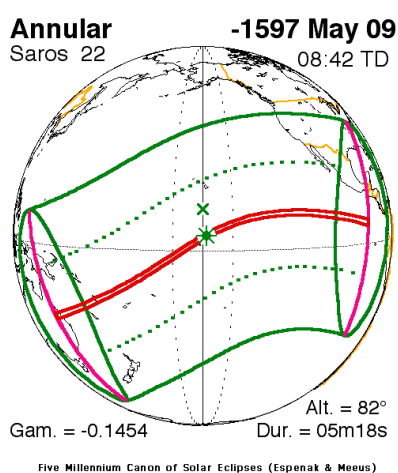
⁵⁰ Stehlík z Čeňkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hvězdářský k psanij / a ku poznamenánij věcý potřebných spravený / a Lidem wsselikého dustogenstwij a powolánij užitečný...* Praha, 1597.

⁵¹ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1501-1600/LE1597-03-04N.gif>

⁵² <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1501-1600/LE1597-08-27N.gif>

⁵³ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1599--1500/-1597-05-09.gif>

⁵⁴ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1599--1500/-1597-11-03.gif>

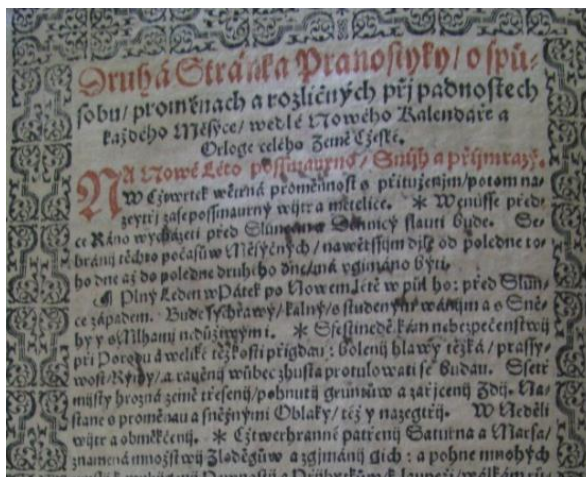

Dále se zde nachází popis značek v kalendáři – symboly pro fáze Měsíce, vysvětlení hodin k údajům o fázích Měsíce, tabulky o východu a západu slunce podle polovičního a celého Orloje, symboly a názvy planet, symboly zvěrokruhu, ... Je to zcela stejné s předchozím kalendářem na rok 1596.

A poté následují jednotlivé měsíce, kde na každý měsíc připadá jedna strana a jedna strana na poznámky. Opět jsou u dnů jména těch, kteří v příslušný den slaví svátek. Značky u jednotlivých dnů vysvětlují, jaká je fáze Měsíce, zda je vhodné pouštět žilou, ... Jsou zde uvedené měsíce česky a latinsky a s počtem dnů na každý měsíc.

4.4.2.4 Pranostiky ve hvězdářském kalendáři na rok 1597

Stejně jako v kalendáři na rok 1596 i zde je část věnována pranostikám pojmenována *Druhá stránka pranostiky o způsobu /proměnách/ rozličných případnostech každého měsíce vedle Nového kalendáře a Orloje celého země České*. Opět se zde Stehlík zaměřuje na každý měsíc a uvádí k němu příslušné pranostiky. Je zde jen nepatrný rozdíl oproti kalendáři na rok 1596, a to ten, že pranostikám zde není věnováno 9 stran, ale hned 14.

Uvedeme si jen pár ukázek na každý měsíc, protože v obsahu se pranostiky na rok 1597 nijak neliší od těch na rok 1596, jelikož jsou opět zaměřeny na počasí. Jen je zde několik pranostik týkajících se zdraví lidí, čeho by se lidé měli vyvarovat a jaké události mohou během roku nastat. Tyto rozdíly si zde ukážeme.

1. **Leden** – bolení hlavy těžká, prašivost, rýmy a zranění hůře uzdravovati se budou, čtverhranné spatření Saturnu a Marsu znamená množství zlodějů, Mars a Merkur zradu v Uhrách a na Moravě vzkazují, však původové její budou do těžkých vězení sázení a usmrceni budou, ...
2. **Únor** – rozmohou se veliká bolení zubů, zlé neštovice, vředoviny, svrabové, prašiviny, otekliny břicha a poranění střev, ... Čeládka nevěrná a zlobivá některým bude, ...
3. **Březen** – šestinedělky některými příhodami a nezdárnými plody zarmouceny budou, sice toho času nebude potřeby dýmati, ale raději ohni přítrž učiniti, ...
4. **Duben** – není div, neznámý člověče, že tě potkává mnoho zlého, neb kdo násilím žádá cizího, musí nastavití své, ...

5. **Květen** – Saturn v ascendentu s Marsem na Západ budou chtít podněcovati Turky a Tatary k nenadálým vpádům, loupežím, pálení a mordům, ...
6. **Červen** – mezi lid obecný mnohé nebezpečné nemoci se vloudí, a tehdaž jedni na druhé divně se vzpouzeti a vypínati budou, ...
7. **Červenec** – lidem mladého věku případnou nemocí červená úplavice, bolest a otekliny břicha, prašiviny, zimnice a bolest zubů, ...
8. **Srpen** – zlodějové a krádeže množiti se budou, zle takovým lotrům, brzy je kulka najde, ...
9. **Září** – za co sluší Pána Boha prositi, aby všechn svůj hněv na protivníky jména svého obrátiti ráčil, ...
10. **Říjen** – nevěrných služebníků se střež, ...
11. **Listopad** – přátelství skrze nenávist a nepřízně rušena a k roztržitostem přivedena budou, ...
12. **Prosinec** – povýšené a vzácné osoby ať se před svými nepřáteli a těžkými nemocemi na péči mají, ...

Jedná se pouze o pár ukázek ze Stehlíkových pranostik na rok 1597. Těžko můžeme v dnešní době usuzovat, zda byly plnohodnotnými pranostikami. Jediné, co si můžeme dovolit tvrdit, je to, že lidé byli dříve více pověřčiví a dali na takovéto rady, čemu se vyvarovat, či co naopak udělat. V dnešní době by Stehlík patrně se svými nabádáními moc neobstál.

4.4.2.5 Svátky a významné dny ve hvězdářských kalendářích – porovnání s dnešními svátky

Do této kapitoly jsem se rozhodla zanést porovnání svátků, které se slaví dnes a které se slavily v době Kašpara Ladislava Stehlíka ve dny, jak je autor ve svých kalendářích uvedl.

Zároveň se pokusím porovnat den slavení svátků mužů a žen dnes a v době Stehlíkově. Zjistíme tak, zda už určité jméno v té době bylo známé a zda se slavil svátek ve stejný den.

Aby to pro nás bylo přehlednější, zaneseme si údaje do tabulek.

Významné svátky		
Název svátku	Den slavení v době Stehlíka	Den slavení dnes
Nový rok	1. ledna	1. ledna
Hromnice	1. února	2. února
Velikonoce (Zelený čtvrtek,...)	pohyblivý svátek	pohyblivý svátek
Petr a Pavel	29. června	29. června
Václav	28. září	28. září
Všech svatých	1. listopadu	1. listopadu
Památka zesnulých	2. listopadu	2. listopadu
Barbora	4. prosince	4. prosince
Mikuláše	6. prosince	6. prosince
Štědrý den	24. prosince	24. prosince
Boží hod vánoční/ Den narození Ježíše Pána	25. prosince	25. prosince
2. svátek vánoční / Štěpán	26. prosince	26. prosince

Z tabulky nám krásně vyplynulo, že se od Stehlíkových dob nikterak nezměnily dny slavení některých nejdůležitějších svátků. Jediným rozdílem oproti Stehlíkově době je to, že dnes nejsou všechny svátky vedeny jako státem uznávaný svátek. Stehlík měl všechny tyto dny označeny v kalendáři červenou barvou, tedy jako významný den.

Nejčastější mužská a ženská jména dnes – porovnání se Stehlíkovou dobou					
Ženské jméno	Den slavení dnes	Den slavení ve Stehlíkově době	Mužské jméno	Den slavení dnes	Den slavení ve Stehlíkově době
Marie	12. září	15. srpna	Jiří	24. dubna	23. dubna
Jana	24. května	6. května	Jan	24. června	24. června
Eva	24. prosince	-----	Petr	22. února nebo 29. června	29. června
Hana	15. srpna	-----	Josef	19. března	19. března
Anna	26. července	26. července	Pavel	29. června	29. června

Ani v případě svátků nejčastějších ženských a mužských jmen nevidíme skoro žádný rozdíl oproti Stehlíkově době. Dalo by se říci, že v tomto směru se dnešní kalendáře od Stehlíkových prakticky neliší. Ovšem ve Stehlíkových kalendářích jsou zastoupena i jména, která se dnes ani neužívají.

4.5 Kalendáře hospodářské

4.5.1 Popis hospodářských kalendářů

Kalendáře hospodářské se liší svým formátem od kalendářů hvězdářských. Obsahují stejně jako kalendáře hvězdářské titulní stranu s názvem kalendáře, jménem autora, rokem, na který je kalendář určen, a kde a kým byl vytištěn.

Pak následuje strana s věnováním a popis o zatmění světél nebeských na příslušný rok. Na třetí straně kalendáře je uvedeno, které planety vládnou danému roku, a jsou zde značky pro úplněk, první čtvrt', nov a poslední čtvrt' a uvádí se vysvětlení hodin.

Na rozdíl od hvězdářských kalendářů zde chybí značky pro planety, znamení zvěrokruhu a značky pro různé léčebné úkony jako pouštění žilou, stříhání vlasů,...

Na třetí straně hned začíná samotný kalendář. Hospodářské kalendáře nejsou děleny po měsících, ale po týdnech, takže na každý týden v roce připadá v kalendáři jedna strana. Je zde uveden název měsíce česky a latinsky, počet dnů daného měsíce a na úvod každého měsíce je zde autorem uvedena opět jakási malá pranostika nebo spíše nabádání.

U každého dne je uveden datum, kdo slaví ten den svátek a jaká významná událost se odehrála v našich a světových dějinách, ta se sem nejspíše vkládala proto, že hospodářský kalendář na rozdíl od hvězdářského neobsahoval část věnovanou pranostikám.

A nyní bychom si mohli přiblížit jednotlivé hospodářské kalendáře, které se mně povedlo získat. Jedná se o kalendáře na léta 1602, 1603, 1604, 1607 a 1609. Všechny hospodářské kalendáře jsou formátem a uspořádáním naprosto stejné, liší se jen v tom, komu byly určeny, jaké jsou uvedeny měsíční nabádání, která planeta vládne danému roku, ...

U jednotlivých kalendářů se tedy zaměříme na tyto odlišnosti a ty si zde uvedeme.

4.5.1.1 Hospodářský kalendář na rok 1602

Titulní strana z kalendáře na rok 1602⁵⁵ uvádí jméno autora, komu je kalendář určen, rok jeho vydání, kým byl vydán a kde.

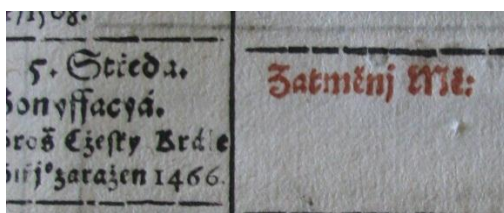

Na rok 1602 uvedl Stehlík do kalendáře, že nastanou 3 zatmění nebeských světél – dvě Měsíce a jedno Slunce, přičemž, jak Stehlík uvádí, jedno zatmění Slunce a Měsíce nebude od nás pozorovatelné.

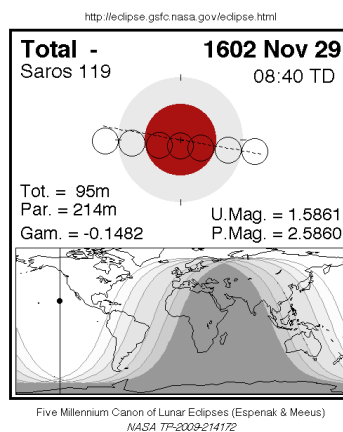
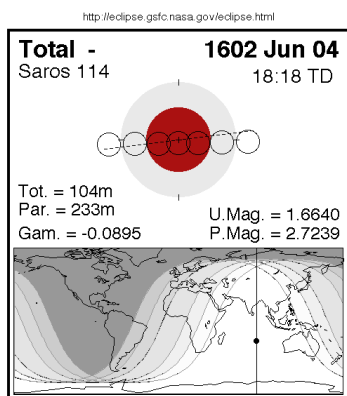
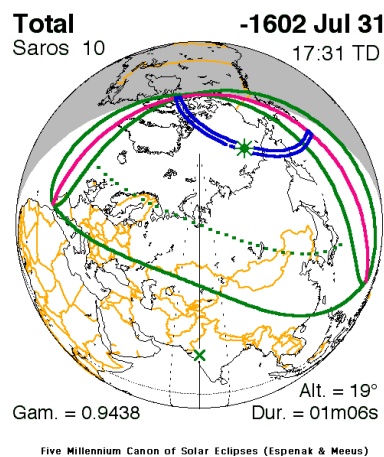
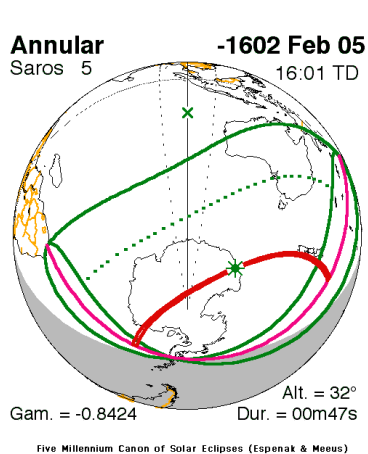

⁵⁵ Stehlík z Čeňkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hospodářský / ku potřebě Auřednjkům / Pjsarům / Prokurátorům / Kupců[m] / Hystorykům, a Obchodů wedaucým...* Praha, 1602.

V kalendáři pak uvádí poznámku pro zatmění Měsíce na 5. června 1602.

V databázi zatmění Slunce a Měsíce se na rok 1602 uvádí dvě zatmění Měsíce (4. června⁵⁶ – úplné a 29. listopadu⁵⁷ – úplné) a dvě zatmění Slunce (5. února⁵⁸ – prstencové a 31. července⁵⁹ – úplné). Dle obrázků bylo v Čechách pozorovatelné jen zatmění Slunce 31. července, ale jen jako částečné zatmění Slunce s malou zakrytou částí slunečního kotouče.

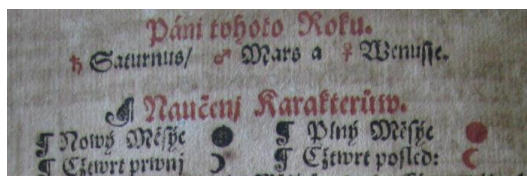
⁵⁶ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1602-06-04T.gif>

⁵⁷ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1602-11-29T.gif>

⁵⁸ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1699--1600/-1602-02-05.gif>

⁵⁹ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1699--1600/-1602-07-31.gif>

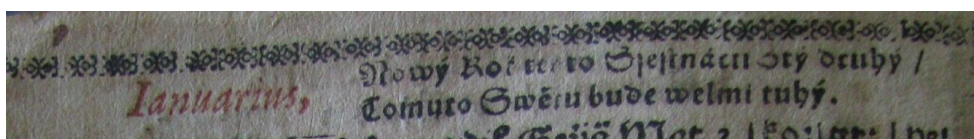
Roku 1602 vládl Hladolet, Smrtonoš a Krasopaní. Zároveň si u tohoto roku ukážeme značky pro úplněk, nov, první čtvrt' a poslední čtvrt' (u všech ostatních roků jsou tyto značky stejné a je zbytečné je uvádět opakovaně).

Nyní si uvedeme průpovědky a nabádání na jednotlivé měsíce a pak si uvedeme některé zajímavé události uvedené Stehlíkem v kalendáři na rok 1602.

1. **Leden** – Nový rok tento šestnáctistý druhý, tomuto světu bude velmi tuhý.
2. **Únor** – Únor nastane, smrt za ním přikluše, náhle k starému zaměří své kuše.
3. **Březen** – Březen se táhne až k smrtné neděli, (část nečitelná) ženy nevěděli.
4. **Duben** – Duben žalostí a zrad plný vzejde, mnohý kněz jest, ...
5. **Srpen** – Srpna měsíce o bitvě slyšíme, hrdinu ctěného hřešíme.

Uvedla jsem jen některé průpovědky, bohužel všechny nejsou pořádně čitelné a nelze z nich pochytit obsah. Na ukázce je ale vidět, že se nejedná o nějaké hluboké myšlenky. Jsou to průpovědky spíše k pousmání a odvážila bych se tvrdit, že v samotném kalendáři neměly žádný zásadní význam.

Pár významných událostí uvedených Stehlíkem v kancelářském kalendáři na rok 1602.

Na 6. ledna připadala událost vypálení Kutné Hory v roce 1422.

Na 7. ledna obnovení kalendáře v Čechách v roce 1534.

Na 13. dubna Stará Praha od Libuše založena v roce 711.

Na 4. září za bílého dne byly spatřeny hvězdy díky zatmění Slunce v roce 1584.

1. listopadu se slavil svátek Všech svatých.
2. listopadu se slavil svátek Památka duší.
4. a 6. prosince se slavil svátek Barbory a Mikuláše.

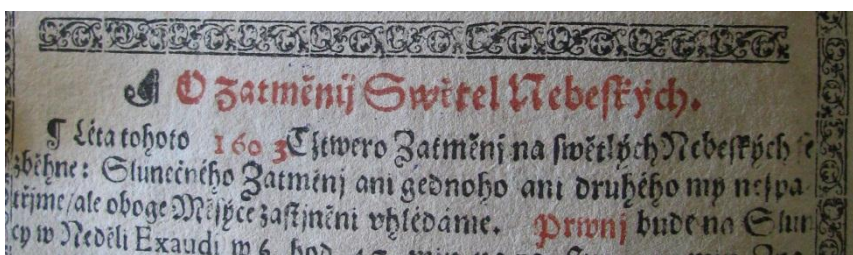
Zajímavostí je, že se poslední 4 zmiňované události slaví i dnes.

4.5.1.2 Hospodářský kalendář na rok 1603⁶⁰

Titulní strana kalendáře taktéž nese jméno autora, příslušný rok, ...

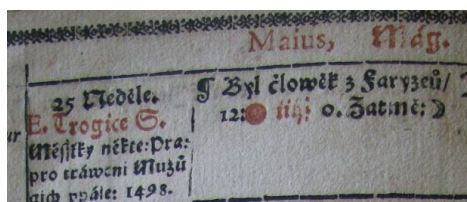
Na další stránce je uvedeno pojednání o zatmění světél nebeských. Podle Stehlíka mělo v roce 1603 nastat čtvero zatmění. Dvě u Slunce, které ale nešlo spatřit, a dvě u Měsíce, které byly viditelné na obloze.

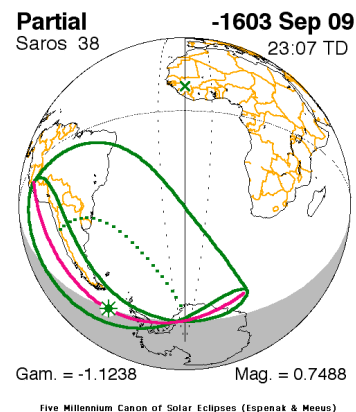
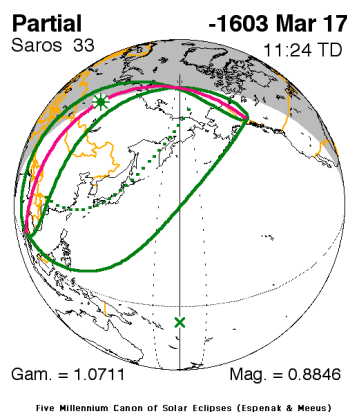
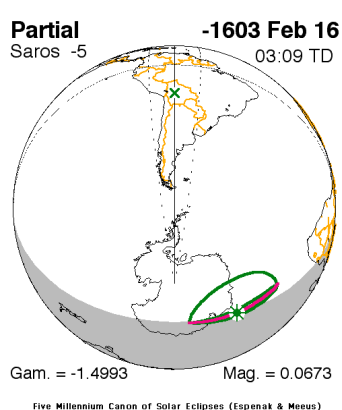
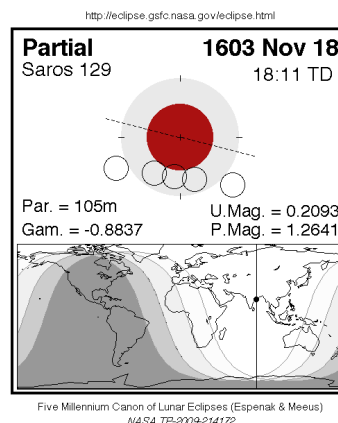
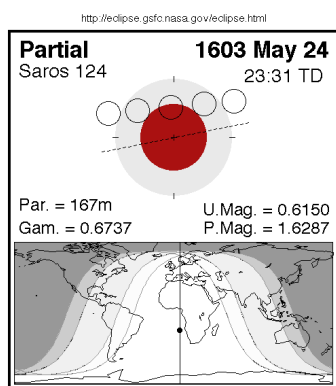
Dle Stehlíka mělo jedno zatmění Měsíce vyjít na sv. Martina a jedno na Den sv. Trojice. Bohužel u kalendáře na rok 1603 došlo ke spojení s kalendářem na rok 1608, a protože se zachovala jen polovina od každého z nich, tj. na rok 1603 do července a od července do prosince na rok 1608, není zde zmínka o zatmění Měsíce na sv. Martina.

⁶⁰ Stehlík z Čeňkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hospodářský / ku potřebě Auřednjkům / Pjsařům / Prokurátorům / Kupcům / Hystorykům, a Obchody wedaucým...* Praha, 1603.

Ovšem v Den sv. Trojice (25. května) je v kalendáři vyznačené zatmění Měsíce pro rok 1603.

Dle databáze zatmění Slunce a Měsíce připadaly na rok 1603 dvě částečná zatmění Měsíce (24. května⁶¹ a 18. listopadu⁶²) a tři částečná zatmění Slunce (16. února⁶³, 17. března⁶⁴ a 9. září⁶⁵). Žádné ze zatmění Slunce nebylo v Čechách pozorovatelné.

⁶¹ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1603-05-24P.gif>

⁶² <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1603-11-18P.gif>

⁶³ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1699--1600/-1603-02-16.gif>

⁶⁴ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1699--1600/-1603-03-17.gif>

⁶⁵ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1699--1600/-1603-09-09.gif>

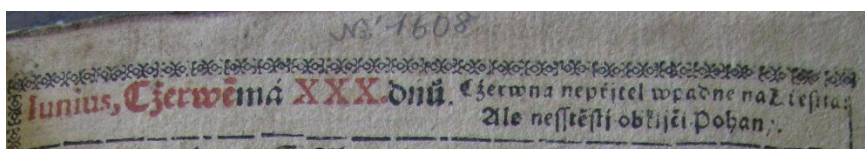
V roce 1603 na obloze vládly Krasopaní, Smrtonoš a Dobropán.

Stejně jako u předchozího kalendáře si i zde uvedeme některé průpovědky na rok 1603. Historické zajímavosti k jednotlivým dnům nemá cenu si uvádět, neboť se neliší od kalendáře na rok 1602.

1. **Leden** – Tohoto roku svět se velmi změní, na nějž ze všech stran připadnou soužení.
2. **Únor** – Únor mocnáře táhne k spokojení, poněvadž jinak dobře býti není.
3. **Březen** – Březen nemoci těžké zasubuje, pro smrt mocného lid se zachmuřuje.
4. **Květen** – Máje slyšeti o smutných novinách, mnozí sjezdové v křesťanských krajinách.
5. **Červenec** – Červenec vzbudí mnohé loupežníky, kteříž po cestách okrádají obchodníky.

Při studování kalendáře na rok 1603 jsem si všimla malé poznámky u začátku měsíce července. Je zde napsáno na 1608.

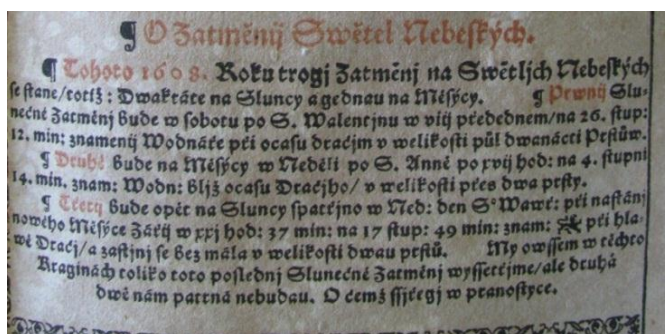

Nejspíše se stalo, že se nedochoval celý kalendář na rok 1603 a ani ten na rok 1608, a proto byly spojeny dohromady. Možná že prostě jen došlo k omylu a myslelo se, že se jedná o jeden a týž kalendář. Formátem jsou totiž kalendáře zcela stejné.

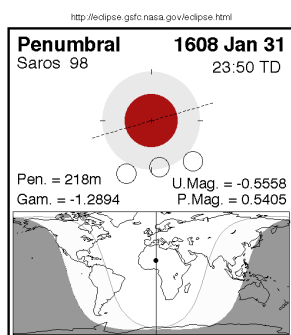
Jen u kalendáře na rok 1608 je na konci měsíce prosince poznámka o zatmění světél nebeských, které ten rok nastanou tři – dvě u Slunce a jedno u Měsíce.

Díky tomu, že ale došlo ke spojení dvou kalendářů na roky 1603 a 1608, nejsou přímo v kalendáři vyznačeny poznámky o zatměních.

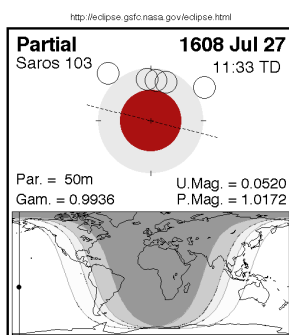
Stehlík ale určil zatmění Měsíce po sv. Anně a jedno pozorovatelné zatmění Slunce po sv. Valentýnovi.

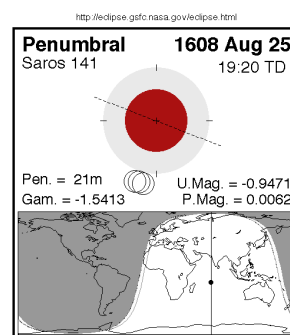
V databázi zatmění Slunce a Měsíce jsou uvedeny tři zatmění Měsíce (dvě polostínová a jedno částečné) na 31. ledna⁶⁶, 27. července⁶⁷ a 25. srpna⁶⁸, a dvě hybridní zatmění Slunce 9. června⁶⁹ a 2. prosince⁷⁰. Obě zatmění Slunce a zatmění měsíce 27. července byla u nás nepozorovatelná.

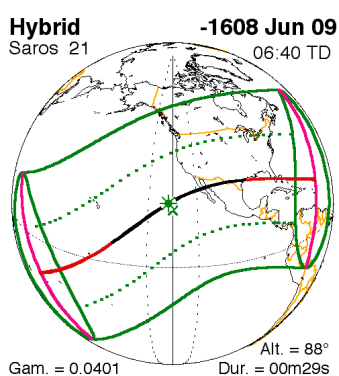
Five Millennium Canon of Lunar Eclipses (Espenak & Meeus)
NASA 7P-3009-21472

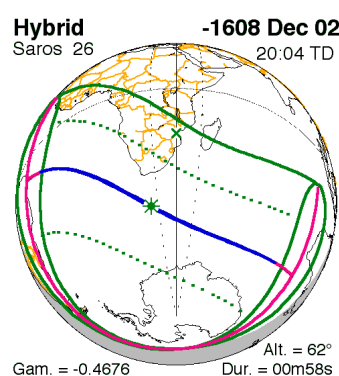
Five Millennium Canon of Lunar Eclipses (Espenak & Meeus)
NASA 7P-3009-21472

Five Millennium Canon of Lunar Eclipses (Espenak & Meeus)
NASA 7P-3009-21472

Five Millennium Canon of Solar Eclipses (Espenak & Meeus)

Five Millennium Canon of Solar Eclipses (Espenak & Meeus)

⁶⁶ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1608-01-31N.gif>

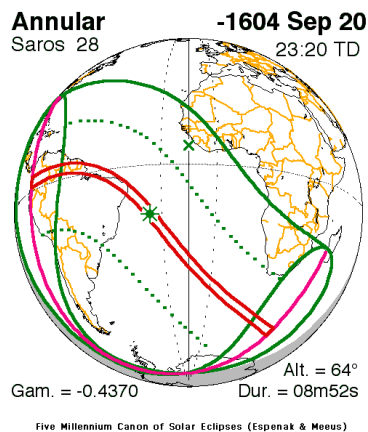
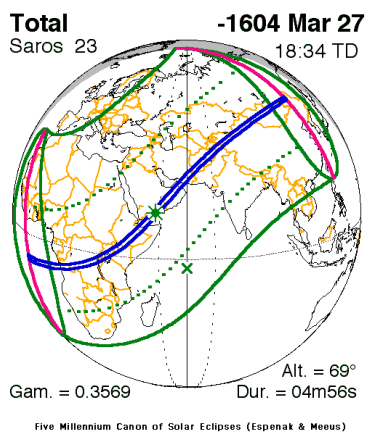
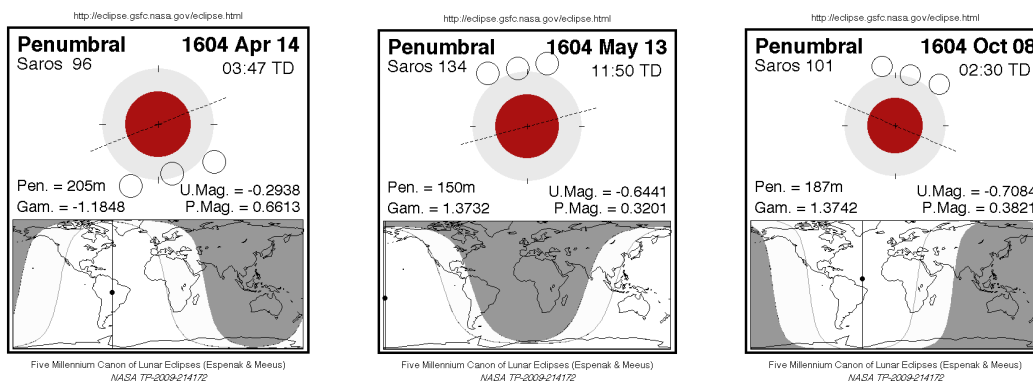
⁶⁷ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1608-07-27N.gif>

⁶⁸ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1608-08-25N.gif>

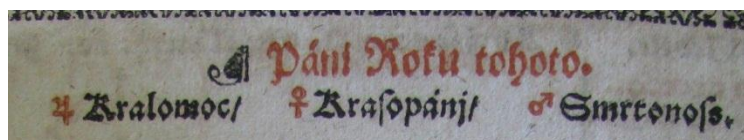
⁶⁹ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1699--1600/-1608-06-09.gif>

⁷⁰ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1699--1600/-1608-12-02.gif>

14. dubna⁷⁴, 13. května⁷⁵ a 18. října⁷⁶. Zatmění Měsíce 13. května v Čechách nebylo pozorovatelné. Zatmění Slunce 27. března bylo v Čechách pozorovatelné jen částečně.

Vládnoucími planetami pro rok 1604 byly Kralomoc, Krasopánj a Smrtonoš.

⁷² <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1699--1600/-1604-09-20.gif>

⁷³ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCSEmap/-1699--1600/-1604-03-27.gif>

⁷⁴ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1604-04-14N.gif>

⁷⁵ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1604-05-13N.gif>

⁷⁶ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1604-10-18N.gif>

Průpovídky na rok 1604 se ve svém obsahu nikterak neliší od těch na předchozí roky. Pořád se nejedná o nějaké duchaplnější myšlenky, spíše jen taková lehká nabádání.

1. **Leden** – Ledna v lékařství žilami pouštěti, též s Venuší hráti příhodné není.
2. **Březen** – Března v údech ... se rozmnožuje, lázně, baňkami pouštět nezbraňuje.
3. **Květen** – Máje lékařské lázně s bylinkami, dobré i pouštět předními žilami.
4. **Listopad** – Listopadu ... zdraví bývá, med, koření a víno zahřívá.

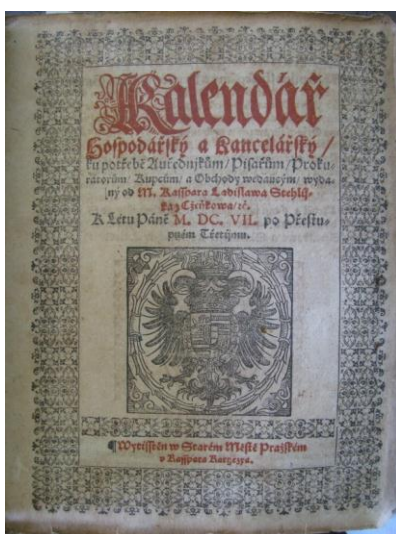
Historické události jsou opět stejné jako u předchozích dvou kalendářů, a proto je zbytečné je tu opakovat.

4.5.1.4 Hospodářský kalendář na rok 1607

U hospodářského kalendáře na rok 1607⁷⁷ si můžeme všimnout malé změny v uspořádání oproti kalendářům z předchozích let. Opět se zde nachází titulní strana s názvem kalendářem, autorem, rokem, na který je určen, kde a kým byl vytištěn. Pak následuje strana s věnováním, na níž ale chybí poznámka o zatmění světél nebeských. Tuto poznámku nalezneme až na samotném konci kalendáře. Této změny jsme si mohli všimnout už u kalendáře na rok 1608, který je nejspíše omylem svázán v Zemských deskách s kalendářem na rok 1603. I zde už tato odlišnost byla. V těchto kalendářích chybí i poznámka, která planeta vládne příslušnému roku. Mohli bychom z toho usuzovat, že rokem 1607 Stehlík mírně změnil formu svých kalendářů, jelikož je tato změna i v kalendáři na rok 1609.

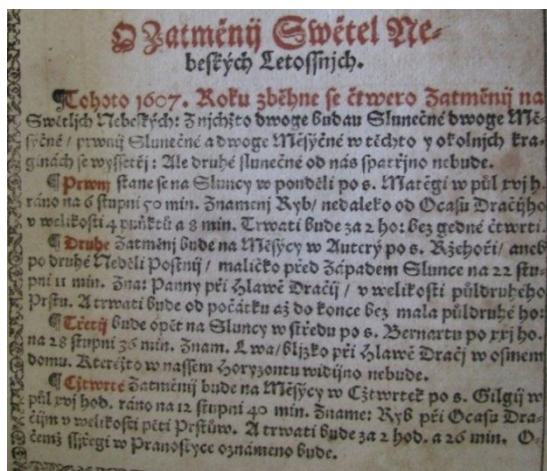
Další nepatrnou změnou je to, že Stehlík u předchozích kalendářů opakoval historické události u stejných dnů. V kalendáři na rok 1607 jsou uvedeny jiné. Proč došlo k těmto změnám, to se můžeme dnes jen dohadovat. Podle mě to mohlo být způsobeno i tím, že kalendáře na roky 1607 a 1609 tiskla jiná osoba než na předchozí roky. Na léta 1607 a 1609 Stehlíkovy kalendáře tiskl Kašpar Kargezius. Ovšem kdo tiskl kalendář na rok 1608 těžko zjistíme, jelikož u něj chybí úvodní listy a začíná až od července. Historické události na rok 1603 jsou stejné jako u předchozích kalendářů, změna nastává až od kalendáře na rok 1607, tedy i v kalendáři na rok 1608.

Titulní strana kalendáře na rok 1607.

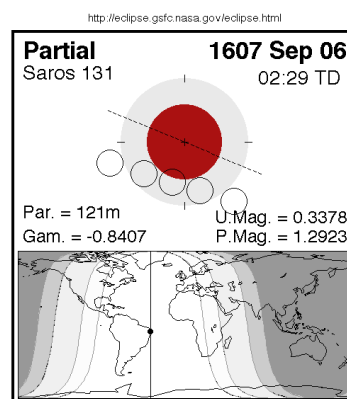
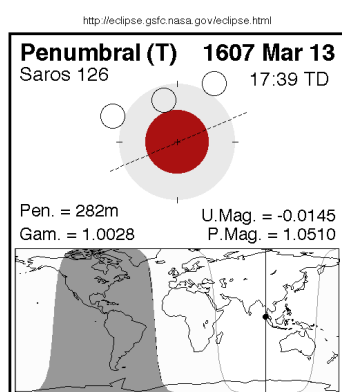
⁷⁷ Stehlík z Čeňkova, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hospodářský / ku potřebě Auřednjkům / Pjsařům / Prokurátorům / Kupců[m] / Hystorykům, a Obchody wedaucým...* Praha, 1607.

Poznámka o zatmění světél nebeských je tedy vložena až na konci kalendáře. Na rok 1607 vycházely čtyři zatmění světél nebeských. Dvě u Slunce, které připadaly na 26. února a 22. srpna, a dvě zatmění Měsíce, které připadaly na 13. března a 5. září.

Když jsme do teď porovnávaly Stehlíkovy předpovědi zatmění Slunce a Měsíce, mohli jsme vidět, že buď určil zatmění Slunce či Měsíce s tím, že u nás nebude pozorovatelné, nebo se přímo shodl s databází či se lišil jen o nějaký den. V případě kalendáře na rok 1607 skoro přesně určil zatmění Měsíce, kdy podle databáze připadalo na 13. března polostínové zatmění a na 6. září částečné zatmění.

Ovšem zcela nepřesně určil zatmění Slunce, které podle databáze připadlo na 29. května a 22. listopadu. Na obrázcích si tedy uvedeme jen zatmění Měsíce pro rok 1607, které i Stehlík určil na stejné dny, tj. 13. března⁷⁸ a 6. září⁷⁹. Obě zatmění Měsíce byla v Čechách pozorovatelná.

⁷⁸ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1607-03-13N.gif>

⁷⁹ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1607-09-06N.gif>

Nyní si uvedeme opět několik průpovědek u některých měsíců na rok 1607.

1. **Únor** – Únor studenosti a mrazy rozmáhá, z levé hlavní žíly pouštět pomáhá.
2. **Březen** – Březen vlhkosti v těle rozmnožuje, lázně, baňkami pouštět nezbraňuje.
3. **Duben** – Duben byliny a kvítí vyvodí, krev pouštěti k pročištění neškodí.
4. **Listopad** – Listopadu med, víno a koření, zdravé jest v každé teplé vařený.

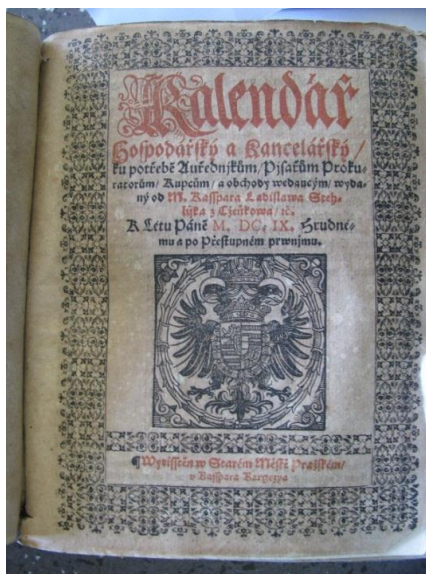
Jak už jsem se zmiňovala výše, Stehlík v kalendáři na rok 1607 uvádí jiné historické a zajímavé události než doposud ve svých kalendářích. Uvedeme si jen několik příkladů.

1. Na 6. ledna připadala porážka některých pánů Žižkou u Skalice za Jaroměří roku 1423.
2. Na 27. ledna připadalo úmrtí české královny Anny roku 1547.
3. Na 14. dubna připadalo vyhoření poloviny Prahy z roku 1516.
4. 26. prosince roku 1283 se nad Prahou ukázala veliká a jasná duha.

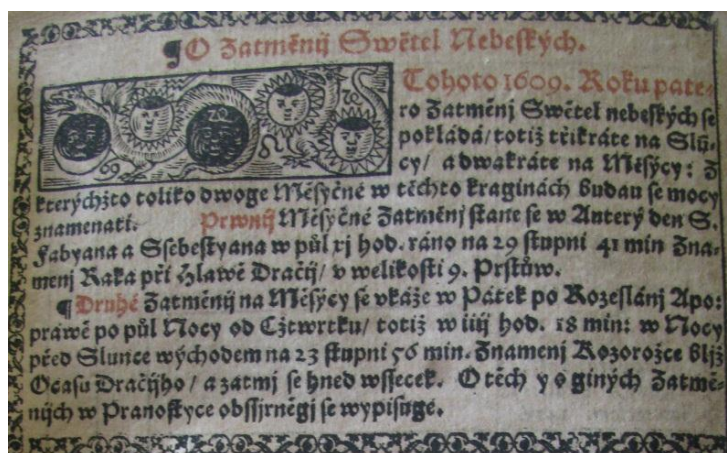
4.5.1.5 Hospodářský kalendář na rok 1609

U kalendáře na rok 1609⁸⁰ najdeme stejné prvky jako u kalendáře na rok 1607. Je zde stejné uspořádání, jen s tím rozdílem, že se zmínka o zatmění světél nebeských vrátila z konce kalendáře na začátek, tj. za stranu s věnováním. Nemá smysl si zde vypisovat měsíční průpovídky a historické události, jelikož jsou shodné jako ty na rok 1607.

Titulní strana hospodářského kalendáře na rok 1609.

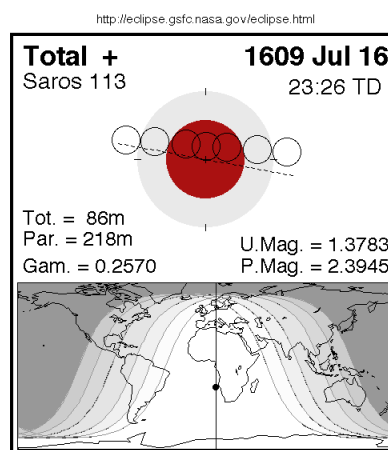
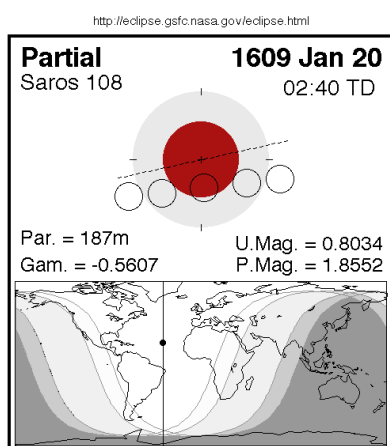
Na rok 1609 připadá podle Stehlíka patero zatmění světél nebeských. Z toho tři zatmění Slunce, jež připadala na 4. února, 30. července a 4. listopadu, a dvě zatmění Měsíce, jež připadala na 20. ledna a 17. července.

⁸⁰ Stehlík z Čenkovy, Kašpar Ladislav. *Kalendář Hospodářský / ku potřebě Auřednjkům / Pjsařům / Prokurátorům / Kupcu[m] / Hystorykům, a Obchody wedaucým...* Praha, 1609.

Podle databáze zatmění Slunce a Měsíce měla na rok 1609 připadnout dvě zatmění Slunce (Stehlík předpovídal tři zatmění) a to na 20. června a 14. prosince, opět zde můžeme vidět nepřesné určení zatmění Slunce Stehlíkem, a dvě zatmění Měsíce, které nastaly (stejně jako dle Stehlíka) 20. ledna⁸¹ a 16. července⁸².

Opět si kvůli nepřesnému určení zatmění Slunce uvedeme jen obrázky zatmění Měsíce. Obě zatmění Měsíce byla v Čechách pozorovatelná.

⁸¹ <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1609-01-20P.gif>

⁸² <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/5MCLEmap/1601-1700/LE1609-06-16P.gif>

4.6 Minucí neboli kalendáře s pranostikou psanou zvlášť mimo kalendářní část

Jak jsem se již zmiňovala výše, Stehlíkovo minucí se mi získat nepodařilo. Dovolím si zde proto použít materiály pana Pokorného⁸³, abych i do své práce zahrnula srovnání, jak takové minucí v té době vypadlo.

Popíšeme si zde stručně minucí z roku 1599. K němu jsem získala v Archivu města Plzně i fotografii titulní strany. Právě na titulní straně je vyobrazen císař Rudolf II.

Minucí na rok 1599 dedikoval Stehlík svému otci.

V tomto kalendáři se Stehlík poprvé podepsal jako Mistr. Lze proto usuzovat, že se mistrem svobodných umění na univerzitě v Ingolstadt musel stát krátce před vydáním kalendáře. Samozřejmě ani v minucí nechybí pranostiky. Jsou zaměřené opět na počasí, současný stav země, vládnoucí vrstvy, ...

Nemá cenu si zde nějak podrobněji popisovat toto minucí, jelikož se mi ho nepodařilo získat a myslím si, že mi nepřísluší snažit se zde opisovat myšlenky pana Pokorného⁸⁴, který minucí na rok 1599 rozebral.

⁸³ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čěnkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964. Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

⁸⁴ Zdeněk Pokorný, Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čěnkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964. Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999

Kašpar Ladislav Stehlík byl mezi tvůrci a vydavateli českých kalendářů významnou osobností. Pravdou je, že z dnešního pohledu nejsou jeho kalendáře velkým přínosem po obsahové stránce, ale po historické a kulturní stránce jsou přínosem obrovským i pro dnešní dobu. Ve své době Stehlíkovy kalendáře zcela jistě musely být díly velmi váženými a poučnými.

Je škoda, že se o Stehlíkovi dochovalo tak málo zmínek a podkladů, ze kterých by se dalo čerpat. Nicméně si myslím, že si Stehlíkova osobnost zaslouží dostat se do povědomí více lidí. Doufám, že se to díky mé práci povede, zejména tím, že se její část uveřejnila na astronomickém portále astronomia.zcu.cz. V době psaní mé diplomové práce jsem měla možnost spolupracovat s autorským týmem webového portálu a pomohla tak doplnit novou sekci astronomové, mezi nimiž je i Kašpar Ladislav Stehlík, Galileo Galilei, Giordano Bruno a další.

4.7 Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo zmapovat činnost plzeňského astronoma přelomu 16. a 17. století Kašpara Ladislava Stehlíka a přiblížit astronomii na přelomu 16. a 17. století jak u nás, tak i ve světě.

Udělal jsem rozbor Stehlíkových kalendářů na základě získaných materiálů (ty jsem získala v různých institucích – např. Archiv města Plzně, Národopisné muzeum v Plzni, Národní archiv Ministerstva vnitra, ...) a poznatků. Celkově jsem měla na rozbor 7 Stehlíkových kalendářů, ovšem při jejich zkoumání jsem zjistila, že došlo ke spojení 2 kalendářů na rok 1603 a 1608, a tudíž ani jeden z těchto kalendářů není kompletní. Získala jsem tak přehled o tom, jak vypadaly kalendáře na přelomu 16. a 17. století a jak se svým formátem, obsahem, ... lišily od dnešních kalendářů. Na svoji dobu to byla díla velmi zajímavá a poučná.

Ve Stehlíkových kalendářích oceňuji jeho snahu o uvádění dnů zatmění Slunce a Měsíce, kdy některá jeho určení byla v porovnání s databází zatmění Slunce a Měsíce zcela přesná a některá nikoliv, což ale může být způsobeno menšími znalostmi a horšími přístroji, než jaké mají astronomové dnes.

Celkově si myslím, že osobnost Stehlíka si zasloužila, aby se dostala do povědomí více lidí, a nebyla jen zapomenutou osobností archivů. Zároveň si myslím, že by se o Stehlíkovi dala sehnat spousta dalších informací, ovšem jednalo by se o běh na dlouhou trať, protože některé jeho kalendáře by ještě měly být uloženy v Praze, Českých Budějovicích a Brně. Dalo by se obrátit i na zahraniční knihovny (Viedeňská knihovna, ...) a archivy, kde by se mohly sehnat další podklady o osobnosti Kašpara Ladislava Stehlíka.

4.8 Resumé

The goal of my thesis was to map the activity of the astronomer turn 16th and 17th century Kašpara Ladislava Stehlíka and zoom in on astronomy to turn 16th and 17th century for both us as well as in the world.

I did an analysis of the Stehlík's calendars on the basis of materials and knowledge. Overall, I was on the analysis of 7 Stehlík's calendars, but when they are researching, I discovered that there was a connection 2 calendars for the year 1603 and 1608, and thus neither of these calendars is not complete. I have an overview about how to look the calendars in the 16th century and 17th century and how its different from today's calendars. At the time it was a very interesting and instructive works.

In Stehlík's calendars, I appreciate his efforts on the calendars placing days eclipses the Sun and the Moon, some of the destination was compared to the database of the eclipse of the Sun and the Moon completely accurate and some not, but this may be due to less knowledge and worse machine than have astronomers today.

Overall, I think, that personality of Stehlík deserved to get to the attention of more people and not just a forgotten figure in the archives.

4.9 Literatura

Knihy

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Archív města Plzně: průvodce po fondech a sbírkách*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987, 476 s.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav et al. *Dějiny Plzně I, Od počátků do roku 1788*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1965. Kapitola XII, Literární aktivita měšťanské inteligence v humanistické a renesanční Plzni, s. 178-216.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňské pověsti a legendy*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1968. Poznámky, s. 118-125.

COUPER, Heather a HENBEST, Nigel. *Dějiny astronomie: Astronomy and Clementinum*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 2009, 288 s. ISBN 978-80-242-2367-4.

DOUŠA, Jaroslav et al. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2004. 787 s. ISBN 80-7106-723-7.

FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse. Díl 1, Od nejstarších dob až do konce 18. století*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1930. Hlava třetí, Literární Plzeň doby renesanční, s. 28-40.

FERGUSON, Kitty. *Tycho a Kepler: nesourodá dvojice, jež jednou provždy změnila náš pohled na vesmír*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009, 416 s. ISBN 978-802-0017-130.

HRUŠKA, Martin. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem dědiců Hruškových, 1883. Kapitola Životopisy znamenitých plzeňanů a mužů o Plzeň zasloužilých, s. 1-33.

JÁCHIM, František. *Jak viděli vesmír: Astronomy and Clementinum*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2003, 271 s. ISBN 80-858-3948-2.

JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku. Díl 1, M – Ž. Svazek 2, Ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. V Praze: B. Tempský, 1876. 392 s.

KUMPERA, Jan. *Osobnosti a západní Čechy, I. díl, (Do poloviny 19. století)*, 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2005, 487 s. ISBN 80-7291-142-2.

MARSHALL, Peter H. *Magický kruh Rudolfa II.: alchymie, astrologie a magie v renesanční Praze*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2008, 334 s. ISBN 978-80-7381-238-6.

MARTÍNEK, Jan a HEJNIC, Jozef. *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. Sv. 1, A – C*. 1. vyd. Praha: Academia, 1966, 530 s.

Ottův slovník naučný, Díl 24, Staroženský-Šyl. Praha: J. Otto, 1906, s. 901.

POKORNÝ, Zdeněk. Mistr Kašpar Ladislav Stehlík z Čenkova a jeho rod III; Jeho kalendáře [strojopis]. Plzeň: 1964.

Uloženo v Archivu města Plzně, kart. LP999.

ŠÍMA, Zdislav. *Astronomie a Klementinum: Astronomy and Clementinum*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna ČR, 2001, 124 s. ISBN 80-705-0386-6.

ŠOLCOVÁ, Alena. *Johannes Kepler: zakladatel nebeské mechaniky*. 1. vyd. Praha: Prometheus, 2004, 48 s. ISBN 80-719-274-0.

ŠTEFL, Vladimír. *Mikuláš Koperník: tvůrce heliocentrické soustavy*. 1. vyd. Praha: Prometheus, 2002, 48 s. ISBN 80-7196-234-1.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. 2. vyd. Praha: Libri, 2008, 655 s., [96] s. obr. příl. Bibliotheca Strahoviensis, 2. ISBN 978-807-2773-909.

WHITE, Michael. *Antikrist Galileo: životopis*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011, 342 s. ISBN 978-80-200-1899-1.

ŽANTA, Rudolf. *Dějiny astronomie*. V Praze: Státní nakladatelství, 1931. 161 s.

Články, statě

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňští měšťané a jejich poddaní v 17. století*. Časopis společnosti přátel starožitností. 1961, roč. 69, č. 1, s. 8-14. ISSN 1210-924X.

DOUŠA, Jaroslav. *Advent: prosincová přísloví ve Stehlíkových kalendářích*. Plzeňský deník. 2006, roč. 15, č. 274 (25. 11. 2006), příl. Víkendový deník, s. 27. ISSN 1210-5139.

DOUŠA, Jaroslav. *Činnost astronoma a matematika Kašpara Ladislava Stehlíka z Čenkova v Praze a Plzni v letech 1599-1612*. In: Jaroslav DOUŠA, ed. *Minulostí Západočeského kraje*. Sv. 44. Plzeň: Albis International, 2009, s. 362-369. ISBN 978-80-86971-83-4.

DOUŠA, Jaroslav. *Historie teprve objasňuje příběh významného dánského hvězdáře a plzeňského učenice*. Plzeňský deník, 2009, roč. 18, č. 32 (7. 2. 2009), příl. Události a témata, s. 14. ISSN 1210-5139.

DOUŠA, Jaroslav. *Hvězdář a spisovatel Kašpar Ladislav Stehlík*. Kultura: plzeňský kulturní přehled. 1997, roč. 4, leden, s. 17.

DOUŠA, Jaroslav. *Kašpar Ladislav Stehlík se snažil povznést město*. Kultura: plzeňský kulturní přehled. 1999, roč. 6, červenec, s. 8.

DOUŠA, Jaroslav. *O díle Kašpara Ladislava Stehlíka*. Kultura: plzeňský kulturní přehled. 2008, listopad, s. 7.

DOUŠA, Jaroslav. *Údaje ve Stehlíkových kalendářích*. Kultura: plzeňský kulturní přehled. 1997, roč. 4, únor, s. 17.

EICHLER, David J. *Haunting Prague with Kepler and Tycho*. Astronomy. Feb2012, Vol. 40, Iss. 2, p. 53-55.

JÁCHIM, František. Praha na přelomu 16. a 17. století – středisko rozvoje astronomie. Historický obzor. 1995, roč. č. 6, č. 3-4, s. 78-81. ISSN 1210-6097.

KAŠPAROVÁ, Jaroslava. *Zajímavé ex libris humanisty K. L. S. z Čenkova*. Listy filologické. 1988, roč. 111, č. 1, s. 44-46. ISSN 0044-8699.

POKORNÝ, Zdeněk. *O začátcích plzeňského rodu Stehlíkovského*. In: Miloslav BĚLOHLÁVEK, ed. *Minulostí Západočeského kraje*, Sv. 5. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967, s. 163-172.

SHEEHAN, William. *Experience Galileo's Italy*. Astronomy. May2009, Vol. 37, Iss. 5, p. 56-61.

STRNAD, J. *Pověsti o Plzni zachované v rodině Stehlíkovské* [z rukopisu M. Kašpara Ladislava Stehlíka, uloženého v archive Národního muzea]. Plzeňské listy. 1899, č. 271 (27. 11. 1899), s. 1-2.

Elektronické dokumenty

Cisiojan –Wikipedie [online]. [vid. 15. 01. 2013]. Dostupné z:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Cisiojan>

FIVE MILLENNIUM CATALOG OF SOLAR ECLIPSES: 1699 to 1600 (1700 BCE to 1601 BCE) [online]. [vid. 02. 04. 2013]. Dostupné z: <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/Secat5/S-E-1699—1600.html>

FIVE MILLENNIUM CATALOG OF SOLAR ECLIPSES: 1599 to 1500 (1600 BCE to 1501 BCE) [online]. [vid. 02. 04. 2013]. Dostupné z: <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/Secat5/SE-1599—1500.html>

FIVE MILLENNIUM CATALOG OF LUNAR ECLIPSES: 1601 to 1700 (1601 BCE to 1700 BCE) [online] [vid. 02. 04. 2013]. Dostupné z: <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/Lecat5/LE1601-1700.html>

FIVE MILLENNIUM CATALOG OF LUNAR ECLIPSES: 1501 to 1600 (1501 BCE to 1600 BCE) [online]. [vid. 02. 04. 2013]. Dostupné z: <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/Lecat5/LE1501-1600.html>

ING. PETR KRÁL. *Pražský orloj – The Prague Astronomical Clock* [online]. [vid. 15. 01. 2013]. Dostupné z: <http://orloj.eu/cs/home1.htm>

Knihopis Digital [online]. 2010 [vid. 15. 02. 2012]. Dostupné z: <http://www.knihopis.org/>

MOLLEROVA, M. *Kašpar Ladislav Stehlik* [online]. Multimediální učební text *Astronomia* 4. 2. 2013, [vid. 7. 4. 2013]. Dostupné z: <http://astronomia.zcu.cz/astromove/stehlik/>

Multimediální učební text Astronomia [online]. 2013, [vid. 7. 4. 2013]. Dostupné z: <http://astronomia.zcu.cz>

PAICHL, Přemysl. *Astrologie a minucí* [online]. [vid. 20. 01. 2012]. Dostupné z: <http://www.paichl.cz/paichl/knihy/Astrologie.htm>

PAICHL, Přemysl. *Čas a kalendář* [online]. [vid. 20. 01. 2012]. Dostupné z: <http://62.168.39.166/paichl/knihy/Kalendar.htm>

4.10 Přílohy

Všechny přílohy jsou buď přímou součástí textu, nebo je naleznete na přiloženém CD, kde je kompletní fotodokumentace mnou zkoumaných Stehlíkových kalendářů.